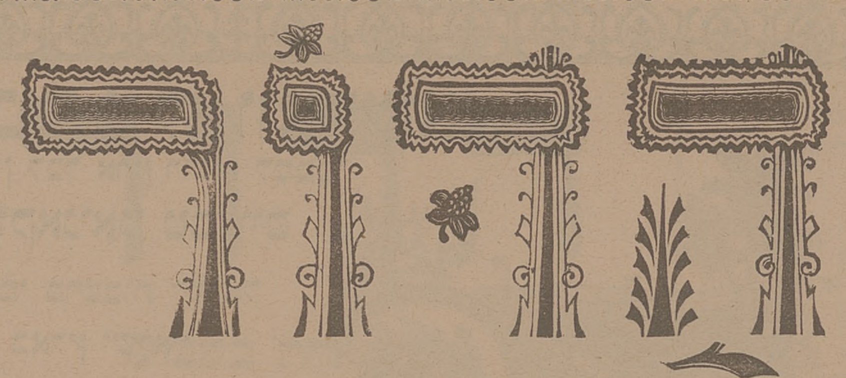

DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

Krakau, 17 Jänner 1901. גליון 4. קראקא, כ״ו טבת, תרס״א.

המו״ל:
חברת „אחיאסף״.

תכן הענינים:

תנאי החתימה:

באוסטריה־אונגריה:

לשנה	14.—	קראנען.
לחצי שנה	7.—	„
לרבע שנה	3.50	„

ברוסיה:

לשנה	6.—	רו״כ.
לחצי שנה	3.—	„
לרבע שנה	1.50	„

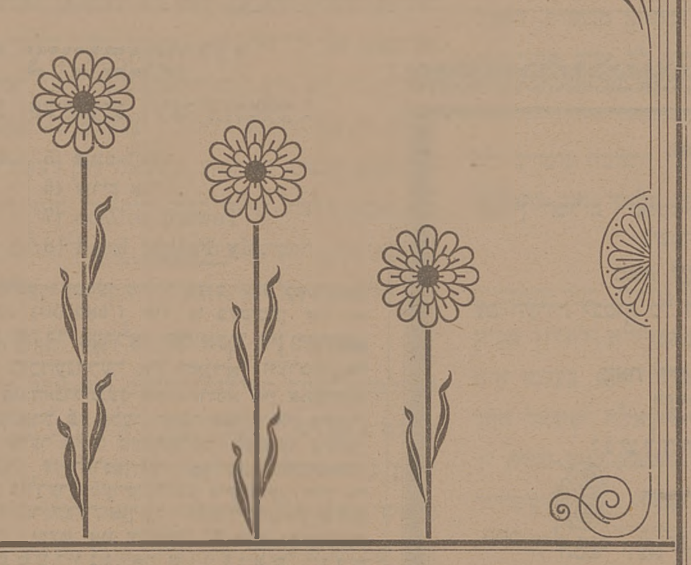
בשאר ארצות:

באשכנז לשנה	12	מארק.
באנגליה „	12	שילינג.
בשאר ארצות לשנה	17	פרנק.
בארץ ישראל „	15	„

מחיר כל גליון 15 ק׳, 30 העל׳.
בעד חילוף הכתבת 20 ק׳.

מחיר מודעות:

בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ׳.

כתבת „הדור״:

בשאר ארצות:	ברוסיה:
Administr. „HADOR“, Krakau, Gertrudy 19.	Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste 25.

חברת „כרמל“ ווארשא

מונופולין לכל ארץ רוסיא לממכר

מכרמי מושבות ישראל

בארץ ישראל

הנעשים ביקבי

הבאראן ראטהשילד.

היינות והקוניאקים ממושבות אחינו בארץ ישראל הנמכרים בחנויות החברה „כרמל“ בווארשא וכן גם במחלקותיה שבכל עיר ועיר, כבר נודע טבעם בעולם וכבר קנו להם שם טוב גם בין אזרחי הארץ שאינם ב״ב. ולכן טוב ויפה הוא כי אחינו בני ישראל ישתמשו בהם למשתה ושמחה, כי מלבד אשר יקיימו בזה „וירושלים תעלו על לבבכם“ ומלבד אשר יתמכו בזה את ידי אחינו היקרים אשר הקדישו את כחם לעבוד על הרי ישראל, הנה מיוחד הוא היין הזה בטהרתו ומשובחים הם יינות ארץ ישראל בטוב טעמם וריחם שכם אחד על היינות הבאים מחוץ לארץ, ודי להראות על

הפרס היותר גדול **מעדאליע של זהב** שזכו יינותנו

זיל התערוכה הגדולה בפאריז בשנת 1900

להוכיח לדעת לכל את טובם וחשיבותם.

היינות והקאניאקים שלנו נמצאים להמכר בכל בתי מסחר היין הגדולים אשר בכל רחבי ארץ רוסיא האדירה

כדי להשמר מזיוף הננו מוכרים את היין והקאניאק שלנו רק בבקבוקים חתומים בחותם שלנו וסגורים בפלאמבע עם הפירמא „כרמל“. ידעו איפוא הקונים להזהר ולחזור אחרי הסימנים האלה, כי היין אשר אלה אין לו לא לנו הוא.

אדריסה לווארשא: **Кармелъ, Варшава** אדריסה לאדיסה: **Кармелъ, Одесса**

וויכטיג פיר ציוניסטען!!!

נאָטען פיר די נייע יודישע נאציאָנאלע לידער, נעמליך:

1) עור לא אבדה תקותנו (עם לעבט אונזער האָפנונג).
2) שם במקום ארזים.
3) ארץ אבותי.
4) ייא צערער.
5) ציונס-ליעד.
6) צוריק אהיים.
7) Toward & Zion
8) My Father Land.

דיא פראכטפאָללע נאָטען, וועלכע קאָסטען נור 9 פענס (35 קאָפ׳) און מיט די ליעדער צוזאַמען 1 שיללינג (50 קאָפ׳) איז צו בעקומען אין די רעדאַקציאָן „Die Welt“ אין וויען, אין ביי פערלאַג „אחיאסף“ אין וואַרשא, און ביי דעם פערלעגער ר. מאזין בוכהענדלער אין לאָנדאָן וועלכער איז דער הויפט אַגענט פיר די גרעסטע בוכהאנדלונגען פון איירופא אין אמעריקא, און ביי איהם איז דער גרעסטער אויסוואהל פון אַלער האנד ספרים און ביכער, אין אלע מאָדערנע שפראכען, אויך אַלער האנד מעטהאָדעס לעהרער ביכער, בריפען שטעלער און ווערטער ביכער, צו לערנען זיך ענגליש, העברעאיש, דייטש, פראנצויז אז״וו, אלער האנד בילדער, פערשיעדענע צייטונגען, אויך די יודישע וואָכענטליכע צייטשריפטען „דער יוד“ און „די וועלט“ און אַלע ציוניסטישע בראשורען. יעצט איז ערשינען 2 נייע בראשורען, פאריזער יודישע אויסשטעלונג, און אין וואס ליגט אונזער הילף, פרייז $1^{1}/_{2}$ פענס (6 קאפ׳). ספר נצחי ישראל פון זאב שור בעל „הפסגה“ משיקאגא. דער ספר ענטהאלט 173 בלעטער ער איז איינער פון די וויכטיגסטע ספרים, פרייז 5 שיללינג (2.50 רו״כ). ספר רפואות להרמב״ם איבערגעשריבען פון די שריפטען פון בריטש מוזעאום אין לאָנדאָן, פרייז 1 שיללינג מיט 4 פענס (70 קאָפ׳).

די אדרעסע:

R. MAZIN, BOOKSELLER

100 old Montague str. London E England

עקסטרא בעקאנטמאכונג. קירצליך ערשיינט אין מיין פערלאג, גרופענבילדער פון אלע דעלעגאטען פון 4-טען ציוניסטען קאָנגרעס אין לאָנדאָן.

האוצר

פתרון המלים שנמצאו במקרא ובמשנה וכו׳ ותרגומן לשפות רוסיא ואשכנז

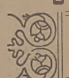
מאת **ש. י. פין** (המנוח).

עם הערות (בסוף כל חלק) על השמות הנוגעים לחכמת הרפואה בכל ענפיה

מאת ד״ר **ל. קאצענעלסאהן.**

יצאה לאור

ונשלחה לכל החותמים

 חוברת טו חוברת

הספר יוצא לאור במחברות א 2 באגען
מחיר כל מחברת 22 ק״פ ועם פארטא 24 ק׳.

אולם **לחותמים** הוזל המחיר ע״פ התנאים

א) בתשלום למפרע עבור כל הספר — 8 רו״כ.
ב) „ „ 20 חוב׳ — 3 „
ג) „ „ 10 „ 1,80 „

החותמים מקבלים החוברות בכל שבוע חפשי מפארטא.

כתבת המו״ל: Издат. „Ахіасафъ“, Варшава.

Verlag „ACHIASAF“ Warschau.

שנה ראשונה. **Hadôr — Das Zeitalter** I. Jahrgang.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המו״ל: חברת „אחיאסף״.

תנאי החתימה:
באוסטריה־אונגריה:
לשנה . . . 14.— קראָנען
לחצי שנה . . 7.— „
לרבע שנה . . 3.50 „

בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה. . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק
בארץ ישראל „ . 15 פרנק.

ברוסיה:
לשנה . . . . 6.— רו״כ
לחצי שנה . . . 3.— „
לרבע שנה . . 1.50 „

מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ׳.

בעד חילוף הכתבת 20 קופ׳.

מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ׳.

Erscheint jeden Donnerstag.

קראקא, כ״ו טבת תרס״א. גליון ד. — Nr. 4. Krakau, 17. Jänner 1901.

„שקרים מוסכמים״.

בשנים האחרונות, כשהתחילו הסופרים הגדולים מזרע ישראל המפורסמים באירופא — שהיו רחוקים כל ימיהם מעמם וממולדתם — להיות לבעלי תשובה והתחילו סוף סוף להעסיק את מוחם, ולפעמים גם את לבם, בשאלת היהודים, התחילו באופן נפלא: הניחו בתור מושכל ראשון את ההנחה, שאפילו באותן הארָצות אשר נִתנו לבני ישראל זכיות מדיניות, לא נתנו אלו להם אלא על גבי הנייר לבד, ואולם בפועל לא נהנו בני ישראל מאותן הזכיות מעולם. ולפיכך הם באים לידי תולדה, שבאותן הארצות אשר שם א י ן עדיין לישראל אותן הזכיות אפילו על גבי הנייר, שם אין להם לבקשן כלל, ולא עוד אלא אפילו שאם יתנו אותן להם אין להם לקבלן. מוטב שיִבָדלו בפני עצמם לגמרי וישובו אל הגיטו שלהם, ובלבד שיהא הגיטו מתוקן מבחוץ ומתוקן מבפנים, האויר יהיה נקי ובריא לפי תורת חכמי ההיגיינא והלב יהיה לב אדם טהור לפי תורת חכמי האֶתיקא.

רואים אנו אפוא גם בזה, כי במקום שבעלי תשובה עומדים לא יעמדו אפילו צדיקים גמורים. אנשים כאלה נעשים על־פי רוב קתוליים יותר מן האפפיור...

וביחוד אנו רואים דבר זה בנוגע לד״ר מאַקס נורדוי, בעל „השקרים המוסכמים״ ו„הפרדוכסים״ ובעל הדרשות הנפלאות בבזיליא ולונדון. מכיון שחזר בתשובה לעמו, חזר עד לנקודה ששם אפילו העם בעצמו אינו עומד עדיין; עבר על פניו וממנו והלאה. על השאלה ששאל אחד מרומיניא, אם יש ליהודים שבמדינתו להשתדל להשיג שווי זכיות — ענה ד״ר מאַקס נורדוי בפה מלא ובלי גמגום ובלי ניד עפעף: לא! הקומידיה של נתינת שווי הזכיות לא נתנה לנו ולא כלום, ולכן — סוף לקומידיה. אנו צריכים ואנו מוכרחים לבקש פתרונים אחרים להתרת שאלתנו. והוא מבקש ומוצא: מתוך העדה עלינו להִבָּדל, גיטו חדש עלינו לעשות לנו, ובלבד שבתוך הגיטו הזה יהיה האויר לפי חכמת ההיגיינא והמדות תהיינה לפי חכמת האֶתיקא.

ונחשול זה שהטיל נורדוי בים שלנו, השבנו, לא יניח לסופרינו לישון. הדברים ההם, חשבנו, ירגיזו את כל הכותבים שלנו מן החורים אשר הם שם, ובאו ובררו וְלִבְּנוּ — במקום שיש באמת לברר וללַבּן. ואולם שגינו. שנים, שלשה מאמרים באו במכתבי־העתים העברים, והם התעסקו בפלפולים דקים מן הדקים על דבר מושגי המדיניות והאזרחיות; שנים שלשה מאמרים באו במכתבי־עתים אחרים, להזכיר לנורדוי את חוסר ידיעתו בדברי־הימים וכי רק עלילות הוא מעליל על הסנהדריה הגדולה בצרפת בימי נפוליאון הראשון ושָׂם בפיה דברים שלא כהויָתם — אבל בעצם הענין לא נָגע כמעט איש.

ועצם הענין נכבד בעינינו ביותר. האם אותה ההנחה שהניח ד״ר מאַקס נורדוי אינה לכתחלה הנָחת־שוא?

אכן נפלא הוא כי בעל „השקרים המוסכמים״, שעמל ושהצליח להוכיח כי כ ל קניני הרוח וההשכלה שרכשו להם יושבי מערב אירופא בימי המאות האחרונות אינם אלא „שקרים מוסכמים״. דברים על גבי נייר, חספא בעל , — ודוקא הוא לא ירגיש ולא יבין כי הדין כך גם עם זכיותיהם של היהודים וכי אין לו להוציא מן הכלל הזה גם את קנין הזכיות שעליו הוא דן. ואם לא יוציא מן הכלל הזה את קנין הרוח הזה, אז בטוח אני כי הלוגיקא החדה שלו תוליך אותו עד לאותה הנקודה להכיר, כי לא רק הזכיות שהבטיחו לבני ישראל נשארו זכיות על גבי הנייר, כי אם כל הזכיות כ ל ן שנחתמו בגושפנקא ונִתְּנו למפלגות ולעֵדות ולשבטים שונים במדינות, כשבאה עִתָּן לצאת מכֹּח אל הפועל, לא נותר מהן אלא צלצול מלים לבד. סוף כל סוף החירות כלה המהוללה כל כך בא־צות המערב אינה אלא צלצול מלים, סוף כל סוף אינה עדיין שם אלא אידיאל יפה, ובמקום החירות שם האגרוף.

כמדומה לי, שד״ר נורדוי הוא האיש אשר יכול היה לזכור כי הפַּרְלַמֶנְטַרִיסמוס בארצות המערב הוא אחד מראשי קניני הזכיות שנִתנו לשבטים שונים — וסוף סוף הוא שקראו לו „שקר המאה״; כמדומה לי, שאין כד״ר נורדוי אשר מחויב היה לזכור, כי „חירות הספרות״ היא אחת מראשי קניני הזכיות שנִתנו בארצות המערב לעמים שונים — וסוף סוף היא שמסמנים אותה עתה בתור בַּנקרוט רוחני; כמדומה לי, שדוקא איש כד״ר נורדוי יכול היה לחדור מעט יותר לתוך מהותו של ה־וה המושל עתה בארצות הנאורות ההן, למען דעת כי אין המלאך יפה כל כך כמו שיציירוהו וכי סוף כל סוף גם הארצות ההן אינן נאורות אלא על גבי הנייר לבד. הן די היה שיבוא איש ברזל כאותו נסיך הברזל, ואת זרועו הנטויה יניח על עמודו בבית הנבחרים ואת ידו החזקה ישלח לאשר ישלח — והכל נעשה כהפצו ושלא ברצון חכמים אחרים. ריכטר ידבר וליעבקנעכט יעננו בקול, ומי שהברזל שלו עושה וגובר. די לנו להזכיר את „חוק היינצע״ של השנה שעברה, די לנו לזכור את המעשים שנעשו באוסטריא־אונגריא בש·

השנים האחרונות ואת המעשים הנעשים בצרפת עד היום הזה, למען בוא לידי החלטה כי לפי שעה כל החירות כלה שבארצות המערב ההן אינה אלא על גבי הנייר. היהפוך ד"ר נורדוי, שדוקא בנוגע לזכיותיהם של ישראל יהיה פרט יוצא מן הכלל ?

ובכל זאת לא השליכו הלוחמים שבארצות ההן את כלי־זינם מידם ! הן לְפָנים אפילו להלָחם לא יכלו, ועתה לכל־הפחות להלָחם הם יכולים — היחפוך ד"ר נורדוי, שדוקא בני ישראל יהיו בבחינה זו פרט יוצא מן הכלל ?

ופה הגענו אפוא עד לנקודה העיקרית. הדברים שאמרנו עד כה, אינם אלא לגבי ההנחה שהזכרנו, שהיא מוטעה לכתחלה. ואולם גם בעצם הדבר הן לא יצדק ד"ר נורדוי. לוּ גם נניח, כי ב נ י י ש ר א ל בנוגע לזכיותיהם המדיניות הם פרט יוצא מן הכלל כלו, וכי רק זכיותיהם של א ל ו אינן אלא כתובות על גבי הנייר, הלא גם אז מוטב שתהיינה, משלא תהיינה. שטר־חוב, אף־על־פי שלא בא לידי גוביינא ובא לידי פרוטסט, שטר־חוב הוא. הן יהודי אנכי ועל כן אמר : שמא יתנו שבעים וחמש, שמא המשים פרוצנט, שמא יתנו קצת עד־לחשבון, שמא יבוא זמן "כי ירחיב", ונבוא על הסך כלו. יותר טוב שאהיה נושה באחרים, משיהיו אחרים נושים בי — כלל זה ידוע לכל סוחר ולכל איש מעולם המעשה. אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו, ועל־אחת כמה וכמה למי שאין לו אפילו אותו הסל.— גם התביעה לכשעצמה אינה דבר קטן ; התביעה הצודקת, כשאנו באין וטוענין "שטרך בידי מאי בעי?", היא לכשעצמה נותנת ל נ ו איזה כח חדש לשאת ולסבול, ו ל ה ם, לשכנינו מסביב, היא פוקחת סוף סוף את עיניהם מעט שלא יביטו עלינו עוד כבעל מי שדמו מותר ולא ידחקו עוד את רגלינו באותו אופן שהם דוהקים. חיי ש ע ה טובים גם הם ; כי עד שנזכה לחיי ע ו ל ם, אם בתוך הגיטו שיבנה לנו ד"ר נורדוי ואם בתוך הארץ אשר אליה נתפלל, הן סוף סוף יעברו עוד עִדן וְעדנין.

אכן אמיץ־רוח דרוש לאיש, לצאת אל היהודים ברומיניא ולהגיד להם : אין צורך לכם בשווי זכיות. נקל לאיש לשבת בארץ שאננה, בחדר הם, וליהנות לא רק מן הזכיות שנתנו לו אחרים אלא גם מן הזכיות שנתן לנפשו בעצמו ולכתוב מאמר יפה הלוקח באמת את לב כל קורא ביפיו ובברק מליצותיו העולה ומאיר בכל רגע ובחריפותו ובכח פלפולו ההד — אבל לא נקל לשבת ברומיניא ולהיות נכון בכל רגע לידי מיתות משונות, לסקילות ושרפות והרינות וחניקות ולכל מיני פורעניות נוראות ; נקל לאיש להתוכח על דבר הסנהדריה הגדולה בצרפת בימי נפוליאון הראשון, אם אסרה או אם לא אסרה את נשואי התערובות,— אבל לא נקל להיות יליד רומיניא, בעל אשה ובנים ולראות את אשתו מְעֻנָה לעיניו ואת בניו נהרגים בכל רגע ורכושו מֻחרם ולחמו גזול ונפשו רצוצה ונתונה להורגים ולבזה ולגירוש בכל יום ויום. אם לא ראה ד"ר נורדוי את המעשים הנוראים האלה בעיניו — אני ראיתים. ואולם אני לא הייתי יכול, ואפילו אם הייתי מבין לכתוב במליצות יפות כל כך כמותו, לתת עצה לאמללים ההם, שלא ילחמו בשביל זכיות לנפשם ורק שיהכו עד שיבָנה בשבילם הגיטו החדש. הגיטו החדש, כפי שיצייר אותו לו ד"ר נורדוי, הוא יפה מאד, שהרי האויר יהיה נקי והלב יהיה טהור ; אבל הפואיזיה הזאת אינה מוציאה את החיים מידי פשוטם. החרב מונחת על הצואר — וזה כותב סברות עמוקות שהעלו לו פלפוליו ההדים. תנו לנו מעט ל ב, ואנחנו נמהול לכם לפי שעה את ה מ ו ח ו ת עושי הסברות והפלפולים.

הזכות היחידה שאני יכול ללמד על ד"ר נורדוי, היא, שסוף סוף גם דרישת שווי הזכיות אינה לפי שעה אלא הלכתא למשיחא. לפי שעה אינם נותנים עדיין ברומיניא אותן הזכיות שד"ר נורדוי אינו רוצה לקבלן...

אבל על דבר אחד אנחנו חייבים להודות לד"ר נורדוי : על שלא נִבעת ללכת בפלפוליו עד הנקודה היותר קיצונה. הוא הראשון והיחיד שהראה לנו בדיוקיו החדים, עד היכן מוליכה הציוניות של אחינו בארצות המערב : אל הגיטו. אחינו אלה אינם מבינים ביותר את רוח היהדות האמתית, והם רואים ודנים רק על החיצוניות שביהודים. החיצוניות הזאת היא שהביאה אותם לידי ציוניותם, ואין להתפלא כלל אם בבדקם אותה הם מוצאים כי הדרך העולה ממנה מוליכה בקו ישר אל תוך הגיטו. דרך אה־ת ואחרית אחרת אין לציוניות כזו באמת. ולד"ר נורדוי יאתה תודה, כי מצא עוז בנפשו לשפוך אור עז על פני הנקודה הזאת, למען יראו רבים ויֵדעו. החָפֵץ ילך, והחָדל יחדל.

אבל בנוגע לזכיות מדיניות עלינו לזכור תמיד, כי הזכיות ב כ ל ל אינן אלא "שקרים מוסכמים" — את השם הזה המציא ד"ר נורדוי בעצמו ; ועם כל זאת, אחרי שסוף סוף אנו חיים בעולם השקר, מוטב שיהא לנו דבר מוסכם, משלא יהיה לנו כל דבר כלל — "שמא מתוך שלא לשמה נבוא לשמה". בעולם האמת אינו הי אפילו איש כד"ר נ ו ר ד ו י בעצמו.

F.

מעט השבונות.

מאת יוסף קלוזנֶר.

V. (*

בעשותנו סך־הכולל לכל חשבונו של עולם הישוב, האם צריכים אנו לבוא לידי יאוש ? הבאו לידי יאוש ה' גינצברג וה' זוסמאַן בעצמם ? לא ולא. ה' גינצברג אומר: „מכל האמור נראה, כי שום מושבה לא נשתכללה עדיין כראוי, כי את הכל אנו צריכים להתחיל כמעט מבראשית. לא יפלא איפוא בעיני איש, כי רוח נכאה שׁוכה על כל המושבות ורפיון־ידים נורא ניכר בהן. אך למרות כל אלה אין המצב הזה צריך להפחיד את חובבי הענין המסורים לו בכל נפשם, א ח ר י כ י מ כ ל ה ש ג י א ו ת ש נ ע ש ו א פ ש ר ה י ה ל ה נ צ ל ע"י א ו ר ג נ י ז צ י א י ו ת ר ט ו ב ה ו ע ב ו ד ה י ו ת ר מ ס ו ד ר ת" (עמ' 18).

זה כחה של אמונה מוצקה כברזל ! אפילו מפני הצורך להתחיל את הכל מחדש אינה מתיראה ביותר. הכל רע, אבל אנו יודעים את סבותיו של הרע, ובכן אפשר לבערו ע"י שנבער את סבותיו.

איך צריכה להיות הקולוניזציה העתידה ? כיצד אנו יכולים לסדר אותה ?

גם על השאלה הזאת עונה ה' גינצברג דברים ברורים, אם כי לא מפורטים ביותר. הוא מודיע בהרצאתו, כי „את כל זאת יש בדעתו להציע אחרי כן בכתב ובתבנית יותר מדויקת" (עמ' 19). ובכן אין לדרוש מדבריו, שמסר בנידון זה בעל־פה, אותה הפרטיות הראויה לענין רב־ערך כזה. אבל ב כ ל ל גלה את השקפתו על הישוב של העתיד בדברים ברורים למדי.

לדעתו, נחוץ לשכלולה הנמור של משפחה בינונית בא"י סכום של 20—25 אלפים פראַנק. אדמה וכל מכשירי עבודת האדמה נחוץ לתת לכל משפחה במדה יותר מרובה ממה שדרוש לה בשעת שכלולה,

---

*) עיין „הדור" גליון 2, 3.

כדי שיהיה לה אחרי כן, כשיגדלו בני המשפחה ויהיו לקולוניסטים בפני עצמם, מה לחלק להם. ואף גם זאת: בעת הראשונה הלא אין הקולוניסט יודע עוד לצמצם את צרכיו כראוי ולהוציא מאדמתו את כל מה שהיא מסוגלת לתת, ועל כן נחוץ שיהיה לו הכל בשפע. במרוצת הזמן, כאשר יעבור חלק מאדמתו אל בניו, ימצא אמצעים להיטיב את עבודת אדמתו ויבקש תחבולות כדי שתעלה לו העבודה הזאת בזול יותר; וגם את צרכיו יצמצם, אחרי שיתרגל לחיי־כפר. ככה יעלה סוף סוף הישוב על פי תנאים אלו—הנראים בהשקפה ראשונה כאלו הם דורשים סכומים גדולים ביותר—בזול גדול הרבה ממה שהיה עולה ע"פ שיטת הצמצום הנהוגה עד כה, שהיתה מכרחת לתת ולהזור ולתת תמיכות מצומצמות להקולוניסט, אשר לעולם לא היה בא לידי שכלול גמור. במרוצת הזמן, כשיתרבו בני המושבות הנוסדות באופן זה, יתמעט הסכום הדרוש לשכלולה של כל משפחה. אבל גם לכשעצמו אין הסכום הזה גדול ביותר. 20 אלף פראנק אלה הם שבעת אלפים רובל. ואולם הן בכמה וכמה אלפים יותר עלתה לנו כל משפחה ומשפחה בכל מושבה בפלשתינא עד כה!... ואל נא נשכח כי מכל משפחה משוכללה תצאנה ברבות הימים שתי משפחות של קולוניסטים.

שני תנאים מתנה ה' גינצברג במושבות העתידות להוסד: ראשונה, כי כל מושבה תהיה צבור של 50 משפחות לכל-הפחות, כי צבור פחות מזה בכפר אחד אינו יכול לשאת את עול צ ר כ י ־ ה צ ב ו ר ה מ ר ו ב י ם של כל קבוץ ישראלי; ושנית, כי תהי לנו איזו אורגניזאציא קבועה, אשר תנסה להסיר מעל דרך המתישבים את כל המכשולים שהם פונשים מצד חוקי תוגרמה בנוגע לקנין קרקעות, לבנין בתים, לתשלומי מסים וכדומה (עמ' 19—18).

רק מי שאינו יודע כלל מה שכתב אחד־העם עד כה, יכול להעליל עליו, כי הוא התקרב הפעם אל דעותיו של הרצל. עוד במאמרו „אמת מארץ־ישראל" הראשון, בשנת תרנ"א, דבר אחד־העם על חברת ישוב אנגלית, שעליה לבוא בדברים עם ממשלת תוגרמה, ובמאמרו „אמת" השני, בשנת תרנ"ג, הניח ליסוד מוסד לכל העבודה בפלשתינא את הכלל הגדול, כי את הכל עלינו לעשות בדרך אפיציאלית (על פרשת־דרכים). כל הימים התנגד „אחד־העם" רק ל„דיפלומטיא גבוהה", שמטרתה להגיע לידי רשיון תוגרמה ע"י עזרת ממלכות אחרות, אשר תוגרמה יראה אותן. אף כחוט השערה לא סר הסופר המובהק הזה מדרכו הנכונה לפניו זה שתים עשרה שנה רצופות.

מה השיגו בארץ־ישראל? האמנם כל הישוב בפלשתינא לא הביא כל פרי?

על דבר זה עונה ה' זוסמאן: „ב י ח ס ה ק ו ל ט ו ר י ־ ה ל א ו מ י יש להישוב בא"י ערך לא מעט. אם התכונות המציינות את עובד האדמה האמתי מיוסדות על ק ש ר ח ז ק א ל ה א ד מ ה ועל ש י מ ת ל ב ש א י נ ה מ ת ר פ ה ל כ ל מ ח ז ו ת ־ ח י י ־ ה כ פ ר, שעל ידיהם משלים האדם בנקל עם כל פגעיה ומחסוריה של העבודה בכפר, אז יכולים אנחנו להחליט, כי את הסגולות המיוחדות האלה מסגל לו היהודי בארץ־ישראל על נקלה. בא"י, בתנאים נאותים פחות או יותר, נ ק ל ליהודי להיות לעובד אדמתו במובן היותר טוב של המלה הזאת הרבה יותר מבכל ארץ אחרת — וזאת היא מה שהורה אותנו נסיונו של הישוב בפלשתינא, שעלה לנו בדמים מרובים כל כך. בכל מושבה יכולים אנחנו למצוא עובדים, — הגם יחידים לעת־עתה — ואולם עובדים יקרי־המציאות בקרב־היהודים בכלל וחביבים על הבריות במאד מאד, שהתאחו והתלכדו עם הקרקע, למרות כל הפגעים והמחסור אשר נשאו וסבלו. ודבקותם של ב נ י ־ ח י ד ר ה אל הבצה שלהם, אשר בלעה קרבנות־אדם מרובים כל כך, הוא באמת חזיון לוקח לב" (עמ' 121).

אלו לא נברא כל הישוב אלא בשביל ההכרה הזאת, דינו. שתי מעלות יש לארץ־ישראל: האדמה טובה ומסוגלת לכל מיני זרעים ונטיעות, והקשר הרוחני עם ארץ־האבות, כפי הנראה, עוד לא נתק לגמרי, ודבר זה מסגל את היהודי להיות בה לאכר בנקל יותר מבארץ אחרת. ושתי המעלות האלה הלא עיקריות הן. כל החסרונות, שמנו ה' גינצברג וה' זוסמאן, גדולים ונוראים הם, כלם צריכים גלוי ודורשים תקון, וחלילה לנו להקטינם או להאפיל עליהם בטלית שכלה תכלת. ואולם סוף סוף הלא כל החסרונות האלה הם רק חסרונות לפי זמן וסוף סוף „אפשר היה להנצל מהם ע"י אורגניזציא יותר טובה ועבודה יותר מסודרת".

יחד עם הועד (בהקדמתו לאותן ההרצאות שהוציא) נאמר גם אנו: „מכשולים יש ויש בלי־ספק, והמכשולים גדולים מאד ומורכבים מאד, ואולם כדאי הוא הענין שנלהם בגללו באמץ לב עם המעצורים הנפגשים ונשאף בלי הרף ובלי ליאות אל המטרה המסומנת לפנינו".

בארצות המערב.

ג.

על אחינו בגרמניא יצדק המשפט: „לא למדו ולא שכחו מאומה". עומדים הם כעת באותו מעמד שעמדו בו לפני עשרים שנה, בשעה ש ה ח ל ה נ ג ף, כאלו לא נשתנה בינתים כלום והארץ במקומה עומדת.

כאשר עמד מאורע ק א נ י ץ על הפרק והדבר נודע ברור וגלוי, כי רבים מעם הארץ מאמינים באמת ובתמים, שצריכים היהודים לדם הנוצרים, והאמונה הזאת פשטה לא רק בין ההמון ודלת העם, אלא גם בין המלומדים והמשכילים, אז נבהלו רבים מגדולי אחינו והרגישו בלבם, כי עת לעשות היא, עת לעמוד בפרץ, כי שעת הסכנה היא.

בעת ההיא יצא מ ר ט י ן פ י ל י פ ז ו ן (בנו של הסופר הנודע לודווינ פיליפזון) והציע בכה"ע לישראל, כי מן הראוי, שלא יעמדו היהודים בגרמניא מנגד בעת צרה כזאת, אלא יקהלו ויעמדו על נפשם באסיפה גדולה ובמחאה גלויה. האסיפה הזאת מכל פנות העם הישראלי בגרמניא תהיה כעין אסיפת הקתולים בארץ זו, אשר תמיד תעשה רושם גדול, ומנהיגי המדינה יטו אוזן לשמוע, מה ידבר שם ומה החליטו הנאספים. „יום היהודים" (Judentag) יהיה כ„יום הקתולים", כי יתיעצו היהודים על דבר מצבם ועתידותיהם, אף ידברו בגלוי משפטים את אויביהם ויתבעו את עלבונם מן הממשלה, אשר יש בידה למחות ואינה מוחה.

אין ספק, כי כונת ה' פיליפזון היתה רצויה. ואולם „לא כל האצבעות שוות", לא הרי עניני היהודים בגרמניא כהרי עניני הקתולים, אשר גם אלו היו בודאי מן הצועקים ואינם נענים, אלמלא היה כח גדול בידם. בהליכות המדינה והצבור לא היושר גורם, אלא הכח, לא הצדק, אלא המעשה.

הקתולים עומדים כעת בגרמניא ברום המדרגה, ודי לרמז על זה, כי בראש ועד העם יושב אחד משלהם. בימים האחרונים נתנו את לבם לעשות מ ש א ו מ ת ן עם הממשלה, וברוב הפרטים היא תלויה בדעתם. מובן מאליו, כי בחנם לא יזכו את ממשלת גרמניא כלום, אלא בכל פעם שהיא צריכה להם, הם דורשים את שכרם, כלומר הרחבת זכיותיהם. וזאת לדעת, כי גם בלא זה שוים הקתולים להפרוטסטנטים בכל דבר, אלא בזמן שהיתה שנאה כבושה בין הממשלה הפרוסית ובין הקתולים (משנת 1872 עד שנת 1878) השתדלה הממשלה לדחוק את רגליהם בכל מה דאפשר, והסכסוכים האלה נשתרבבו גם אל הענינים הכלליים בגרמניא. המצב הזה היה לא־טבעי, כי סוף־סוף נמנים הקתולים בתור שלישית כל

עם גרמניא, וגם יש מדינות בגרמניא, שבהן יד הקתולים על העליונה. ואלא מה הם צריכים בכל שנה ושנה לאסיפות? רק למען יחברו באי כחם בועד הממלכה אל הבוחרים מכל פנות העם, להציע לפניהם חשבון מפעלם ולשמוע, מה העם דורש מהם. וגם על ידי האסיפות האלה יגדל כבוד הצירים בעיני המלכות וברוב עם הדרת מפלגה מדינית.

לא כן עניני היהודים. אנו בגרמניא מעוטא דמעוטא. אין בארצנו אף מחוז אחד, אשר יהיה בו רוב הבוחרים יהודים, או לכל הפחות חלק מסויים של העם, באופן שתגדל השפעתם ביום הבחירה. יש איזו יהודים בועד העם בקסריות גרמניא, אבל אלו לא נבחרו על ידי יהודים בתור יהודים, אלא על ידי בוחרים בתור אורחים. והראיה, כי רק במפלגת הסוציאליסטים נמצאים יהודים, ודבר שאין צריך להאמר, כי להכתה המדינית הזאת אין דבר עם היהדות. בועד העם של מדינת פרוסיא עברו כמה שנים, שלא ישב בו אף יהודי אחד, בזמן האחרון נבחרו בו איזו יהודים, ואולם גם כן לא מצד אחיהם, אלא מצד הבוחרים האורחים. ומה אנו למדים מזה? כי לכתה מדינית של יהודים, כזו של הקתולים, אין מקום לא בקסריות גרמניא ולא בממלכת פרוסיא.

ולפיכך לא בחיל ולא בכח אפשר להיהודים להקהל ולעמוד על נפשם. ואולם עם כל זה אפשר (אמנם רק אפשר ולא ודאי), שאסיפה גדולה של יהודים מכל פנות העם, כעין מיטינג כללי, היה עושה רושם גם במקום שהיתה צעקתם מגיעה. סוף סוף נמצאים בגרמניא לערך ששים רבוא נפש מישראל, והרבה יש להם לקבול ולטעון על הממשלות. ואפילו אם לא היה זה מועיל תועלת נראית ומוחשית, על כל פנים היו רואים ושומעים, כי כבר קשה כח הסבל בהיהודים, ואפשר שהיה מתעורר איש לשמוע את טענותיהם.

ואולם העצה הזאת לא יכולה לצאת לפעולות מכמה טעמים. והעיקרי שבהם, כי היהודים בגרמניא לא עם (כהפולנים למשל) ולא בני כנסיה דתית (כהקתולים), אלא -- מספר בני ישראל. הצרות המתרגשות כעת בעולם הישראלי אינן מורגשות כל עיקר בכל קצות העם, אלא אותם מאחינו הסובלים ידעו בתוקף הצרות, והשאר אינם יודעים כלל. מאורע קאניץ הרם את מצב היהודים במחוז פרוסיא המערבית ובמחוז פומירן, אבל בברלין, למשל, אין איש שם אל לב. אמנם גם בברלין מרגישים אנו, כלומר כל היהודים, חוץ מהבנקירים ו„יועצי סתרי המסחר", את תוקף הגלות גם בלי עלילת הדם, כי כל הפרנסות ננעלו בפני בני ישראל, ואנו חיים בלחץ ובדוחק ומצבנו ישפל מיום ליום. ואולם אין אנו „פני הקהלה", אותנו לא ישאל אדם, מה בדעתנו על אודות המאורעות האלה. „אין אני יודע מה אתה בוכה ומתאונן על גורלנו", אמר לי לפני ימים אחדים אחד ממשרתי היכל הבירזה, והימים ימי חגם, והדובר בי שתה אז לרויה יין שמפניא. „הוא" איננו מרגיש כל עיקר בצרת הרבים. גם בשאר מדינות גרמניא (מלבד מדינות סכסוניא והסן) אינם מרגישים אחינו בלחץ אויב, ובמקום שמרגישים כבר אמרתי, כי „הגדולים" אינם יודעים מאומה.

כאשר הציע ה' פיליפזון את דעתו על דבר „יום היהודים" כעסו עליו „גדולי הדור", כלומר „יועצי סתרי המסחר", „יועצי סתרי הרפואה" וחבריהם. האנשים והנשים הקרובים למלכות, כלומר מספר יהודים ויהודיות, אשר על כל עסק של שנוררות יכבדו אותם „לשבת מרום", כדי שישקלו טבין ותקילין, האנשים והנשים האלה אינם חפצים כלל וכלל, כי ירימו היהודים את קולם. הם אינם מאמינים במציאות השנאה לישראל ובודאי שאינם מרגישים בהשפעתה, כי היא לא נגעה עוד עד הבירזא. אין זה לצון מצדי, אם אומר, כי הכסף כתרים בפני הפורענות. בפני יהודי עשיר יכרעו כלם על ברך, אלא מה? כי אי אפשר ליהודי להיות פקיד בצבא או במלכות? הנה ידוע הוא, כי אין מעצור להושיע... בני העשירים האלה, אשר הם אינם מרגישים בלחץ הצוררים, כבר המירו את דתם.

נצחו הראאלים! בימים לא-מרובים שנה „יום היהודים" את טעמו, כבר הרחיקו ממנו כל ענין מדיני, עכשיו אינו אלא חברה בעלמא. גרמניא היא ארץ החברות ולמה לא נבוא להוסיף עוד חברה אחת עליהן? לעת עתה נאספו צירי חברת „אגודת הקהלות", חברת „בני ברית", חברת „המורים" (לא בקשת, ח"ו! אלא מורי דת ישראל בבה"ס), „אגודת הרבנים" והחברה „להרחבת דעת תולדות ישראל וספרותו" וטכסו עצה, לקרוא „יום היהודים", אשר בעיקרו יהיה גם הוא... חברה, כלומר „חברת כל החברות", עם יושב ראש, משנהו, גובר, סופר „מזכיר וכו' וכו', הכל כמנהג המדינה. גם הכריזו ברבים, כי מטרת האגודה המרכזית תהיה: לחזק אשיות היהדות, את אשר היה על ממשלת פרוסיה לעשות ולא עשתה.

בעיקר הדברים אני מסכים להצעת האנשים, אבל בואו ונבקש חשבון, מה היה על ממשלה פרוסיא לעשות ולא עשתה, ובמה הם חפצים למנות את החסרון.

בשנת 1842 היתה את לב ממשלת פרוסיא, להביא סדרים נכונים בעניני הקהלות העבריות ולמנות את הרב ר' זכריה פרנקל לאב"ד בברלין ומנהיג כנסית ישראל בפרוסיא. אז מחו משכילי היהודים בידיה, באמרם: אין לנו חפץ בממשלה דתית. הם השפיעו גם על הממשלה, כי תקבע את החוק מיום כ"ג יולי שנת 1847, אשר על פיו אין שום יפוי כח להרבנים בקהלתם והם רק משרתי העדה, והפרנסים יבעטו בהם בשאט נפש ורגל גאוה. החפצים הם כעת לשנות את הדבר לטוב? ישאלו את חבריהם הפרנסים, „יועצי סתרי המסחר" ו„יועצי סתרי הרפואה", ואז ידעו את האמת ולא ישעו בדבר שקר. בשום אופן לא יסכימו הקהלות להרים את קרן הרבנים, והרבנים בזמן הזה אינם ראוים כי ינהגו בהם כבוד, כי הם דלים וריקים. הפאבריקים לרבנים, כלומר „בתי מדרש הרבנים", יוציאו בכל שנה ושנה סך תלמידים שלא שמשו כל צרכם, אשר בעניני היהדות אינם יודעים כלום ובחכמות היצוניות ידיעתם במדה מצומצמת מאד. האנשים האלה אי אפשר שיכבדו על פני העם ומכל שכן על שרי הממשלה. וזהו הקלקול היותר עצים. בממלכת גרמניא עומדות הכנסיות הדתיות במרום המדרגה, והממשלות נוהגות בכהני הדת כבוד. את מי תכבד אצלינו?

מורי הדת בישראל נוח להם שלא נבראו משנבראו, כי באמת הם כעין הרבנים, רק במצב שפל עוד יותר. האנשים האלה ישפיעו על הצבור? וזאת לדעת, כי הקלקול מונח בטבע הענין ואי אפשר לתקנו. היהודים אינם יודעים כלום מהתפתחות התולדה. הדת המעשית בטלה כבר בגרמניא, ואפילו אחד מאלף לא ישמור אותה מחללה, ודבר שאין צריך לומר, כי גם האורתודוכסים אינם יודעים כלום, אלא „שמירת המצוות כהלכתן", בלי שום דעה ברורה ובלי שום הבנה. מה יעשו המורים העברים? הם מלמדים וחוזרים ומלמדים למודים שאין להם עוד מקום בחיים. למורי הדת הם לעול ולמשא על התלמידים, לעג וקלס בעיני ההורים. מה תוכל ממשלת פרוסיא לתקן בזה, ומה חפצים רופאינו לעשות, את אשר לא עשתה היא?

התקון יוכל לבוא באחד משני האופנים: א) אם כי ימולו „גדולינו" את ערלת לבם, לדעת ולהכיר, כי משחתם בם וכי רק הם בעוכרי היהדות, ולא ממשלת פרוסיא. וכי באמת חטאו גם הם הרבה והרבה להמיט עלינו שנאת עם הארץ. ב) כי יעור העם לתחיה, היינו כי יסירו היהודים הפשוטים מעליהם את עול הפרנסים הגדולים, את הנהגת „יועצי סתרי המסחר" ו„יועצי סתרי הרפואה", אם יכירו וידעו, כי המאשרים האלה התעו אותם והביאום עד הלום. בעם יש עוד כח מניע ורגש חיים. בעוד ש„הספירות העליונות" נשחתו כבר מנפש ועד בשר, ולא רק בתור יהודים הם אברים מדולדלים בגוף, אלא אפילו בתור אזרחים אין השפעתם על הצבור טובה כל כך. התנאי הראשון הוא כמעט מן הנמנעות, התנאי השני הוא יותר קרוב להשמע, אבל עוד לא באה העת להתעוררות כזאת, אשר אמנם ראשיתה נראה כבר.

על פי הדברים האלה אין „יום היהודים" אלא אחת ההצעות הרבות, אשר עולות הן בכל יום ויום בסוד הולכי בטל, הרודפים אחרי הכבוד. בכל יום ויום יוצרו חברות חדשות בינינו, ויהיה „יום היהודים" כאחת מהן. לא לקנקן חדש אנו צריכים, אלא לתוכן חדש, למעשים חדשים. אם הלב גם ונרדם, אפשר להעירו משנתו, ואולם אם נתאבן — הרי כאן אפיסת הכחות וחדל החיים.

במצב כזה נמצאה כעת היהדות בגרמניא! ש. ב"ד.

במכתבי־העתים.

(התמורה בחיי אשה — ובית־הספר ביפו.)

...והעלמה מלכה מלכנזון יצאה והיתה לאיש ותהי למרת מלכה בנבנישתי.

הוא בנבנישתי המנהל את בית־הספר ביפו. לאיש הזה היתה לאשה.

ומן התמורה הזאת אשר נעשתה בחיי העלמה יצאו מקרים נכבדים וגדולים, ולרגלם נכתבו מאמרים רבים ושונים בספרות מכתבי־העתים שלנו.

כי מרת בנבנישתי „דרכה בנפשה עז" להגן על חכי"ח ועל בתי־ספר ביפו, ולבטל כעפרא דארעא את כל הדברים המרים שנכתבו במכתבי־העתים מן היום אשר באה הידיעה ע"ד סגירת בתי־הספר ועד היום הזה.

ביחוד גדול קצפה על „שלשת כוכבי" יפו. אותם שמה לה ביחוד למטרה להציה השנונים.

ואולם בקלעה אל „שלשת הכוכבים" פגעה שלא־במתכוין גם במי שהיתה לפנים העלמה מלכה מלכנזון ובפעם הזאת לא החטיאה.

עוד לפני שתים שנה כתבה העלמה מלכנזון מאמר ב„השלח" כרך ד' ע"ד בתי־הספר ביפו וע"ד האליאנס ובתי־הספר שלה בא"י — והדברים היו לפי רוח בעלי שלשת הכוכבים והשקפותיהם.

עתה רוח אחרת היתה אתה, ומרת בנבנישתי מתנגדת לדברים כאלה ולהשקפות כאלה תכלית הניגוד.

ואולם אז—בטרם שהתנגדה מרת בנבנישתי—כתבה העלמה מלכנזון כדברים האלה:

„...פותחת חכי"ח בתי־ספר אשר השפה השולטת בהם היא שפת צרפת (המלים מפוזרות בגוף המאמר)! טעמה בזה הוא, כי השפה אינה אלא אמצעי להפיץ על ידה בין אחינו בא"י את הידיעות הנחוצות, להרים את מצבם המוסרי והשכלי ולתת בהם נפש אירופית. אך הקרובים למקום המעשה רואים כי האמצעי הזה נהיה שם לתכלית. מיטב שנות הלמוד יעברו על הילדים בעמלם להתגבר על המכשולים שלפניהם בלמוד הלשון הזרה, הרחוקה כל כך מן הלשון השגורה על פיהם, ועד שיגיעו לזה לא יוכלו להבין את הענינים המדעיים הנתונים להם אך בשפת צרפת... בעזבם את בית־הספר לא ימצאו שום מקום להשתמש בידיעתם זו בין האנשים הסובבים אותם, וע"כ, כמובן, ישכחו אותה מהר."

כן כתבה העלמה מלכנזון — ואולם מרת בנבנישתי אינה שואלת שאלות כאלה כלל. כנראה, אין כל ספק בלבה, כי למוד השפה הצרפתית נחוץ מאד מאד.

אז — טרם עברו בתי־הספר לרשות חכי"ח, כתבה העלמה מלכנזון לאמר:

„מנהיגי בתי־הספר מטעם חכי"ח, לפי דעותיהם ונטיות רוחם, לא יוכלו לטעת בלב הילדים אהבה לעמנו, להעבר שלנו. לא יוכלו ליתן גם תקוה בלב הילדים לתחית עמנו בעתיד: הם לא יוכלו ליתן את אשר אין אתם. אך לעמת זה מן הנמנע הוא שלא יטעו בלב הילדים את אהבתם רק לצרפת, לשפתה, לרוחה ולחייה..."

ועתה, אחרי אשר היתה חכי"ח המושלת היחידה על בתי־הספר ביפו, ואחרי אשר קצבה רק שלש שעות ביום במחלקות הגבוהות ללמודים עברים, כותבת מרת בנבנישתי לאמר:

„הנני קוראה אל כל המשכילים חכמי לב ברוסיא היודעים פרק גם בהליכות בתי־ספר: היש לצאת בחרפות וזלזולים נגד פרוגרמה כזאת? האם לא די הזמן אשר בית־הספר הזה מקדיש ללמודים העברים?"

ולהלן:

„הבה ונראה איזה רוח משחית יביא למוד השפה הצרפתית לביה"ס ביפו, וע"י מי יבוא הרוח הזה. למוד השפה הצרפתית נעשה רק ע"י המנהל לבדו ואין לו כל „עוזר עמו", ואיזה קסם שפוך על השפה הצרפתית לדבריהם, כי בשעה אחת ביום במחלקות הגבוהות יהרוס למוד השפה הזאת של שלש שעות עבודת המורים הלאומיים „נושאי דגל ציון" בידם והמסורים בכל לבם ונפשם אל למודי קדש? (המנהל עובד 6 שעות ביום במחלקות הגבוהות, 3 שעות למדעים ושלש שעות לשפת צרפת; המדעים הם: חשבון, כתיבת־הארץ, דברי־ימי־העמים, תולדות הטבע וראשית דעת חקי־הפיזיק; ונקל להבין, כי בבארו את הדברים האלה גם בצרפתית לא יוכל להעיר בלבם האהבה לשפת צרפת וללאומיותה) אם כן רק בשעת למוד השפה תצא מסירת נפש הגדולה הזאת אשר תהרס את עבודת המקדשים האלה בעלי המאמר".

אדמה, כי אין דברים כאלה צריכים פירוש מיוחד. די לנו לקרוא את דבריה של העלמה מלכנזון ב„השלח" ע"ד המלחמה שהתלקחה בבתי־הספר ביפו בין הרוח העברי והצרפתי לפני שנתים ימים, בזמן שלמדו גם את המדעים עברית, למען נוכל לשפוט על דברי מרת בנבנישתי.

מרת בנבנישתי, כמובן, לא תמצא די ב„הוכחות" כאלה; היא מתאמצת עוד להשחיר כשולי קדרה את בעלי שלשת הכוכבים, בספרה דברים נוראים מאד על אדותיהם ועל אדות אסיפותיהם, ששם הם מתיעצים, באיזה אופן עליהם לעורר את דעת הקהל, או ל„במכם", כמו שכותבת מרת בנבנישתי בלענ מר ושנון.

אך אם לא עלתה בידי מרת בנבנישתי להשחיר את פני בעלי הכוכבים, אז אין ספק, כי עלתה לה כזאת בנוגע להעלמה מלכנזון.

אכן מה רב כחן של תמורות כאלה — יציאתה של עלמה מרשות עצמה וכניסתה לרשות בעלה — עד לשנות את השקפותיו של אדם מן הקצה אל הקצה!

אלה הן הידיעות הבאות במכתבי־העתים שלנו ע"ד כל הנעשה בארץ ישראל. ידיעות והכחשות, והכחשת ההכחשות וכו' ותו לא מידי! ואנחנו עומדים ושומעים ושואלים: למי נאמין?

וההכחשות באות תמיד מן „המקור היותר נאמן" והן כתובות על פי רוב באותו סגנון, שאם אינך מאמין לכל הכתוב בהן, בעל כרחך תאמין לרב או למקצתו, או, לכל הפחות, תחדל מהאמין לגמרי לכל המודיעים מא"י יחד.

כי לולא המקרה, שמרת בנבנישתי, בהיותה עוד עלמה, כתבה מה שכתבה, ולולא מאמרו של ה' רודאיעו ב„הצפירה", שהעיר אותנו על הדבר הזה, הלא כל רשות לא היתה לנו להטיל חשד בדברי המאמר הזה, אף במעט מן המעט, ובעל כרחנו היינו מאמינים לכל דברי הכותבת.

מדוע אין לנו ידיעות נאמנות מארץ־ישראל, מדוע עלינו למשש באפלה בכל הנוגע להנעשה שם, עד כי המעשים האחרונים יהיו לנו תמיד כרעם ביום בהיר?

על השאלות האלה קשה למצוא תשובה מספקת.

בכל אופן בטוחים אנחנו כי עוד זמן רב לא נדע על פי דברים כהויתם את הנעשה בארץ־ישראל באמת. G.

מאורעות ומעשים.

— מאודיסה מודיעים: הועד לחברת התמיכה לעובדי אדמה ובעלי מלאכה בא"י וסוריא קבע את יום ז' אדר (13/.6 פיברואר) שנה זו לאספה הכוללת של החברה.

לשאלת בירור היחס שבין הועד הנ״ל לבין חכי״ח בנוגע לבתי-הספר לבנים ולבנות ביפו מפרסם הועד את המכתבים שהחליפו ביניהם ראש ועד התמיכה וראש ועד חכי״ח:

א.

לכבוד וכו׳ מר נרסים לעווען בפאריז.

...„בעבור כבודו בעין פקוחה על המכתבים האחרונים שעברו בין שנינו יתברר לו היטב שנוי הדעות שבינינו. ואולם באמת הלא מטרה אחת לשנינו ופרוד הדעות בדבר כזה היקר לשנינו הלא יכול לגרום רעה להענין שאנו עסוקים בו. כונתנו העקרית היא כי יהיו בנינו ובנותינו בנים ובנות נאמנים לעמם וצור מחצבתם, וידיעת שפת עמנו על בוריה הוא התנאי הראשון לדבר הזה. ובהיות דעותינו בנדון זה מכונות לנקודה אחת הונחה הדעה הזאת ליסוד גם בתכנית הלמודים, שנערכה בפאריז על ידי ה״ה ביגר, הד״ר יפה ומר ברבש, וגם בדבר מנוי ה׳ יצחק עפשטיין למפקח על בתי הספר מצדנו, אחרי אשר זה האחרון ידוע גם לנו וגם לכבודו למומחה גדול במקצוע זה.

והנה, למגנת לב, הפרוגרמה שנשלחה מועד הברתם הכבודה למנהלי בתי הספר לא תתאים עם דרישותינו, גם בדבר מנוי ה׳ עפשטיין לא נעשה רצוננו וגם למורים נבחרו כאלה, שאין ידיעותיהם בשפת עבר מספיקות שיוכלו לנהל את הלמודים העברים כראוי, וחוץ מזה הננו חושבים למשפט כי מספר המורים בבתי הספר בכלל אינו מספיק. כן גם העציבה את חובבי ציון, שענין בתי הספר יקר להם, הפקודה שיצאה מועדם הנכבד ע״ד הקטנת תוכן הלמודים העברים בבית הספר לבנות, ואם תשאר הפקודה הזאת בכחה, הננו רואים מראש את תוצאותיה הרעות בנוגע לקיום בתי הספר.

חובבי ציון, המבינים את ערכו הגדול של חנוך הבנים והבנות, העתידים להיות אבות ואמות בישראל, עומדים בצדק על דעתם, כי להצעירים האלה דרוש חנוך עברי, כי ידעו לכבד את חוקי היהדות ושפת עמנו תהיה שפתם. ובכלל יש להם לבתי הספר שביפו ערך מיוחד, ואי אפשר להשותם לבתי הספר העברים האחרים שבמזרח. יפו היא עיר המרכז לאכרי המושבות שבאה״ק ובתי הספר שביפו ברוחם העברי צריכים להיות למופת לכל בתי הספר שבהמושבות.

הננו בטוחים כי בשים ועדם הנכבד את לבו לדברים האלה ימצא לנכון למלא את דרישותינו, למען נוכל לעבוד יחד לטובת בתי הספר שקיומם והפרחתם קרובים כל כך ללבות חברי שתי החברות״...

והנני וכו׳ אברהם גרינבערג.

אדעסא, 21 נאוועמבר, 1900.

ב.

לכבוד וכ׳ מר אברהם גרינבערג באדעסא.

...„הפרוגרמה שקבע ועדנו בבית הספר לנערים שביפו היא אותה הפרוגרמה שנערכה בפאריז ע״י ה״ה ביגר וברבש ועל פיה יתנהל בית הספר. בפרוגרמה זו נאמר, כי במחלקות הנמוכות שפת הלמודים היחידה היא שפת עבר ובמחלקות העליונות ילמדו עברית שלש שעות ביום.

הפרוגרמה הזאת תקבע מעתה גם בבית הספר לבנות.

האדון מר יצחק עפשטיין, הנמנה להיות מצדם מפקח בתי הספר ולהתבונן אל מהלך הלמודים, יכול לבקר בכל עת כחפצו את בתי הספר ולהודיע להם תמיד את מהלך הענינים וסדר הלמודים.

הננו מקוים כי הדברים האלה ירגיעו את לבות חובבי ציון, ובעבדנו את עבודתנו המשותפת לטובת בתי הספר נעשה חיל״...

והנני וכו׳ נרסים לעווען.

פאריז, 25 דצמבר, 1900.

— מווילנא מודיעים: דינו של האיש בלאנדעס, אשר הזכרנו בגליון האחרון, נגמר. השופטים מצאו, כי קנוניא היתה לבלאנדעס עם איש אחר, אשר עקבותיו לא נודעו עוד, ובעזרתו נעשו פצעים קלים בגופה של הנערה ברודזינסקי, ואולם בלי כל כונה להמיתה, ועל כן חרצו השופטים את משפט האיש, לשלול ממנו את זכיותיו המיוחדות ולהושיבו בכלא למשך זמן של שנה וארבעה ירחים.

— ידיעות מעציבות מאד מגיעות מערים רבות ע״ד מצבם העקונומי של היהודים. ביעליסאוועטגראד פנה רב העדה אל שר הפלך בבקשה, להתיר להשתמש בכסף שיורי מכס הבשר לטובת אחינו בעיר הזאת, אשר שני שלישים מהם חיים במצב מורא מאד באין להם לחם לאכול ובגד ללבוש וחומר להסקה. בכל יום מהלקים בבית התמחוי 160 ארוחות חנם, אבל הארוחות האלה אינן מספיקות לכל העניים הרבים הדורשים עזרה ואוכל, וקופת התמחוי גם היא מצומצמת מאד ועוד מעט ויבצר ממנה להושיט גם עזרה זו. כדברים האלה מודיעים למ״ע „וואסחאד״ גם מיעקאטערינאסלאוו.

— כפי שכותבים למכ״ע „בודושצנאסט״, בא לפני ימים מספר לעיר חערסאן העסקן הידוע נ. וו. לעוויטסקי, ומטרתו ליסד ולסדר אגודת „ארטעל״ בין התופרות העבריות אשר בעיר ההיא. באותה עת בא שם גם ה׳ קוקו, זקן אגודת האמנים העברים אשר בקולוניא אינגולעץ, לבשרכי האגודה הזאת מתפתחת כראוי לה; רבים רואים ומכירים את התועלת שבה ומיום ליום ירבו חבריה. עד עתה נתנו ידם לה 85 משפחות מבין הקולוניסטים. עתה יש את נפשם ליסד שם חברה משותפת להלואת כספים ע״פ החק מן 1-טען יוני 1895 ולתכלית זו משתדלים לפני הרשות כי ינתן להם סך מסוים בתור הלואה מבית אוצר המלכות שיהיה להם לקרן קימת לחברתם זאת.

— מעיר אלכסנדראווקא הגדולה בפלך חערסאן מודיעים, כי עניני המסחר נתדלדלו שם ובעלי המלאכה גם הם יושבים בלי עבודה. אמנם עשירי העיר החלו עתה לאסוף ביניהם נדבות לטובת אחיהם האומללים האלה, אבל כחם לא גדול גם הוא.

— מעיר רעזינא פנו אחב״י יושבי המקום אל שלטון הזעמסטווא בבקשה לעזור להם ואל שלטון הפלך פנו כי יתן להם עזרה משיורי מכס הבשר.

— מעיר דובאסארי בפלך חערסאן מודיעים: הבצורת בשנה שעברה הורידה את רוב יושבי עירנו מנכסיהם והמחסור הלך הלוך וגדול. עתה הורע המצב עוד יותר. גם בשנה זו לא עלו התבואות יפה. המחסור יגדל מיום ליום ועזרה אין. בבית תלמוד-תורה יושבים כמאה וחמשים נערים רעבים ויחפים, ויד הקהלה אינה משגת להלבישם ולהאכילם ומחלות שונות מתפרצות בין הנפשות האומללות האלו ואין מושיע ומציל. בדברים קורעים את הלב מבקש הכותב את כל איש אשר זיקי החמלה עוד לא הועמו בלבו לצאת לעזרת בני העניים האלה אשר יגועו מקור וכפן.

— מתוצאות הבחירות של העברים אשר לבית-הנבחרים בווין נודע לע״ע כי בבראדי נבחר גם לימים הבאים הד״ר עמיל ביק, בקאלאמעא — ד״ר נתן זיינפעלד, בטשערנאוויץ — ד״ר ב. שטרויכער. בעת הבחירות בעיר גראדעק נעשו פרעות, עד כי שלטון המקום היה מוכרח לקרוא לעזרת אנשי הצבא. סבת הפרעות היתה שמועה שהפיצו במחנה, כי איש יהודי הכה כהן קתולי. בלשכות המסחר בגאליציא ובבוקאווינא נבחרו אחינו ד״ר ארנאלד ראפאפארט, ד״ר היינריך קאלישער, יעקב פיעפעס-פאראטינסקי ולעאן ראזענצווייג.

— בהבחירות האחרונות בווין אבדו להאנטיסימיטים שנים ממקומותיהם בבית הנבחרים. סימן רע הוא למתנגדינו כי בא להם הקרץ דוקא בעיר ווין, ששם היתה בעת האחרונה ידם תקיפה ושלטונם חזק. מלבד זה אבדו האנטיסמיטים באוסטריה התחתונה שני מקומות וגם ביתר ארצות אוסטריה אבדו מקומות אחדים.

— בלונדון מת לפני זמן לא כביר בשנת השבעים לימי חייו אחד העסקנים שבקהלה הפורטוגיזית אברהם מוקאטא. המנוח עסק ופעל הרבה לטובת בתי-הספר ויתר מוסדות הקהלה ההיא.

— באלטענבערג מת הקונסול הגרמני אטא גערשטען. המנוח היה בשנות 74—1870 המגין והמליץ על אחינו בא״י ופעל הרבה להטבת מצבם.

— למ״ע „המליץ״ ועוד לאיזו מכ״ע אחרים מודיעים מירושלים כי הגיעה שמה פקודה מאת השלטון הגבוה כי ליהודים אזרחי תוגרמא, וגם לנתיני ארצות אחרות היושבים בקביעות בא״י זמן רב, הותר לקנות חלקות אדמה ולבנות עליהן בתים ובנינים אחרים. לעומת זה באו ידיעות במכ״ע כלליים אחרים, להפך, כי אסור הכניסה ואסור קנית אדמה נתחזקו. החובה על אחינו היושבים בארץ ישראל לברר את הדבר על פי חקירה ודרישה נכונה.

וולאדימיר סערגעיעוויטש סאלאוויעוו.

מאת **ל. קאנטאר.**

(סוף)

אחרי הדברים האלה על תכונת רוחו של סאלאוויעוו ועל אהבת הבריות הגדולה והמוחלטה שבלבו ועל שנאתו לאלה המתאמצים להפריד בין שבט לשבט — הנה בעצמו של דבר רק למותר הוא להגיד: מה היה יחוסו של האיש הזה להיהודים ולשאלת היהודים, לולא... לולא היו גם מגיני היהודים ומליציהם מקרב העמים האחרים שונים זה מזה מאד ברוחם ובדרכיהם. יש אנשים בעלי נפש רכה ועדינה אשר לא יוכלו נשא דברי ריבות ונאצות, דברי שנאה ומשטמה; השלום והשלוה ינעמו להם יותר, ועל כן בחלה נפשם ברדיפת איזה עם, וגם היהודים בכלל. יש אשר יחיה איש על לחמו ועל כיסו ולא יתעסק כלל בשאלות סבוכות וקשות ויאמר: למה לו להתערב על ריב לא לו? יהודי, צועני, תתרי — בעיני הכל שוים. ויש אשר יאמר אחד הסופרים או אחד מאנשי המעשה: לדעתי, ראוי הוא ונכון להרחיב את משפטי היהודים וזכיותיהם, אולם עליהם גם הם לעשות מצדם את הנחוץ לתקנתם: ישליכו נא את ה"תלמוד" שלהם אחרי גום, יחדלו נא מעקשנותם לשבות דוקא ביום השביעי ולא ביום הראשון ככל העמים המתוקנים וכו'. למורת רוחנו לא חסרו מעולם גם יהודים הנוטים אחרי ה"שיטה" הזאת, עד כי כבר נלחם בה גבריאל ריעסער בכל תום רוחו וקנאתו לכבוד היהדות. יש לנו מגינים, אשר לפי תורתם ושיטתם בעניני החיים בכלל אי אפשר להם להבדיל בין עם לעם; אבל מכיון שהם יוצאים מן התורה אל המעשה, מיד פנים אחרים להם בנוגע אל היהודים, ומה גם אם יקרה להם מקרה רע לבוא בדברים עם איש יהודי שאינו מן המשובחים בבני האדם! אז תמס כל תורתם הנאצלה כהמס דונג מפני אש, והיהודים הם אז עם דל ונבזה שאין תורת אהבת הבריות חלה עליו כלל.

סדר רעיוני מביא אותי לזכור — ולזכור לטובה — שם איש, אשר גם הוא עזב בימים האלה את ארץ החיים, כמעט בעונה אחת עם סאלאוויעוו, והוא הנסיך אלכסנדר איוואנאוויטש אורוסאוו, אחד מגדולי עורכי הדיינים ברוסיא. הנסיך אורוסאוו היה בן אצילים מכף רגלו ועד קדקדו, גם קומתו הנהדרה, גם זיו פניו היפים, גם מנהגו, דבורו, מהלכו, שבתו וקומו וכל תנועות גוו כלן העידו עליו כי בן נסיכים ורוזני ארץ הוא. גם היה אורוסאוו בעל השכלה גדולה ורחבה מאד, וידבר ברוב לשונות אירופא כאיש המדבר בלשון אמו, וגם ידע את ספרות אירופא ידיעה רחבה ועמוקה. גם בנוגע אל היהודים היה בן אצילים גמור. באחת משנות השמונים הביא הזמן לידו להגן בהיכל המשפט בפטרבורג על מכה"ע "הרוסי העברי" אשר אחד השוטרים הגיש עליו קובלנא לאמר, כי חלל מה"ע הזה את כבודו בתתו אותו למסית את המון העם לפגוע ביהודים לרעה. ואני, אחרי שהייתי העורך למה"ע "הרוסי העברי", היה עלי לבוא במשא ומתן עם אורוסאוו, ומענין לענין נתגלגלו הדברים פעמים אחדות אל היהודים בכלל. משפטי אורוסאוו היו משפטי איש אירופי, במשמעות היותר נאצלה של השם הזה. ולא בדברים בעלמא, כי אם במעשה ראיתי את יחוסו של אורוסאוו להיהודים. גם בין עוזריו היו אנשים יהודים, והוא קרבם באהבה וידידות; ואחרי מות אחד מהם עשה חסד עם ביתו ברוח אצילות שאינה נפוצה בימינו. גם כתב אורוסאוו ספר על ימי הפרעות בנגב רוסיא בראשית שנות השמונים — ספר אשר אמנם לא זכה לבא בדפוס. אין ספק, כי עלינו לזכור בתודה וכבוד את שם האיש המצוין הזה; ואולם לא להזכיר עון, כי אם להביא ראיה על דברי הראשונים עלי להגיד, כי גם אלכסנדר אורוסאוו לא היה משוה מדותיו תמיד בנוגע אל היהודים, ובזמן שהיה לו ריב עם אחד מחבריו עורכי הדיינים המפורסמים — והוא איש יהודי — לא יכל למשול ברוחו עד בלתי הוציא מפיו את המלה המרה ע"ד מרך הלב המסוגל לשבטים ידועים. את האמת עלי להגיד, כי דבר זה נקרה לפני שנים הרבה — כמדומה לי לפני שלשים שנה — ושערי תשובה לא ננעלו.

אפס לא רק בין הסופרים המצויים ואנשי המעשה אנחנו רואים אהבה כזו ליהודים, שהיא אהבה מצד זה ושנאה מצד זה, אהבה בבקר ושנאה בערב, אהבה להלכה ושנאה למעשה, כי אם גם בין הגדולים והמצוינים שבאוהבינו, שרגילים אנו תמיד להשען עליהם ביום רעה ולדגול בשמם בבחינת אוהבי יהודים, לא חסרו בעלי דו־פרצופין כאלה. יוכל היות כי בדברי אלה אדאיב לבות איזו אנשים תמימים בקרבנו ואשבית איזו חלומות נעימים אשר חלמו להם התמימים ההם לאמר: אלה ואלה מאנשי המעלה הם מאוהבינו. אבל טובה טפה אחת של אמת, ואפילו אמת מרה, מהמון חזיונות שוא ומקסם כזב. אם יש אנשים ההוזרים בגאון על דברי אחרים, לאמר: ערנסט רענאן היה מאוהבי היהודים כל ימיו, — אז טוב אשר ידעו שאין הדברים האלה כהויתם, כי יש אשר דבר עלינו רענאן טובות, ויש אשר דבר להפך, הכל כאשר עלה עליו הרוח.

בין האשמות אשר טפלו מדור דור על ראש היהודים, הלא הן האשמות אשר הביאו עלינו שואה בימי הבינים למסור נפשנו להורגים ואשר תעירנה עלינו גם היום חמת המון העם מקרב שכנינו באירופא, נוטלת מקום בראש אותה החטאת הגדולה, אשר קרא לה שטשעדרין "האגדה האיומה". ידי אבותיכם נגואלו בדם, יאמרו לנו, ואתם תשאו את עונם. כן יאמרו וישובו ויאמרו זה הרבה מאות שנים, ולא לבד יאמרו, כי אם הפה אומר והיד עושה; ומה נוראה היתה היד הזאת לאבותינו כל ימי הבינים עד המאה הזאת, ומה נוראה היא עוד לרבים מאחינו גם בימים האלה! "האגדה האיומה" ככר נתרוקנה מתוכנה; חכמים וחוקרים לכל תכלית כבר העידו והגידו כי אין באגדה הזאת אפילו קורטוב של אמת, וגם מי שאינו חכם וחוקר, והוא רק איש בעל עינים פקוחות ובינה ישרה, רואה כי ממציאי "האגדה האיומה" לא הרבו להשתדל לעשותה אפילו דומה לאמת במקצת; ובכל זאת עומדת "האגדה האיומה" בתקפה; הרוחות התמימות מאמינות בה אמונת אמן והיד הנטויה לא חדלה הָרֵעַ. והנה הרוחות התמימית מאמינות, מפני שכך דרכן להאמין לכל הכתוב בספר ומפני שיש צורך להן להאמין; אבל מה יעשה רענאן החוקר החרוץ, המלומד הראש והראשון והסופר הנעלה? רענאן מתהפך בלשונו כה וכה; פעם הוא אומר, כי אם יש חטאת בעולם הראויה לטפול אותה בראש גוי כלו, אז היא חטאת "האגדה האיומה", שכל עם ישראל אשם בה; ופעם הוא נראה כמהפך בזכותנו ואומר, כי אין החטאת הזאת חטאת העם כי אם חטאת יחידים. אמנם מחוקר כרענאן יכולים היינו לדרוש, כי יבין ויודה אשר לא חטא ישראל ולא אשם כלל, ורק עון אחרים תלו בו. רוב ספרי רומי העתיקים לא אהבו את היהודים, כי כן בזו לכל בן נכר אשר לא מגזע הרומאים, ופעמים רבות חפאו על בני ישראל דברים אשר היודע יצחק להם; אך מה נאמר לרענאן, הקורא את דבריהם ומטעים אותם לקוראיו בלשון צרפת ונותן דרור לכח דמיונו למצוא בדברי הרומאים חרפה ובוז על היהודים שבע כנגד אחת שנאמר בהם באמת! מארטיאל המהתל מתלוצץ כלאחר יד, ורענאן החוקר קובע מסמרות בליצנותו, מספר אותה בכובד ראש ובמצח מלא קמטים, עושה מפרט

כלל, מרמז קטן ספור שלם. *) ורענאן לא אחד היה בין ׳מגינינו׳ אשר בחר לו דרך כזאת!

אך מה רחוק היה מהם וולאדימיר סאָלאָוויעוו, זה האיש התמים בכל דרכיו, שלא עשה שחוק של חנף לאיש ולא נשא פנים לשום כתה ומפלגה! אינני אומר, כי ׳אהב סאָלאָוויעוו את היהודים׳, מפני שאינני מוצא טעם והגיון בפתגם הזה השגור בפינו. סאָלאָוויעוו אהב את כל בני האדם, והיהודים עמדו בעיניו במדרגה שאינה פחותה כלל ממדרגת העמים האחרים איזו שיהיו. ועוד חבה יתירה היתה נודעת להם ממנו על הסגולות המיוחדות אשר להם ואשר העירו לפעמים השתוממות בלבו. הוא ידע את היהדות ידיעה עמוקה, ידע אותה במקוריה, הבין את רוח התורה, את רוח הנביאים וגם את רוח התלמוד, וסקירה עמוקה היתה לו להביט לתוך שפוני טמוני הסגולות המיוחדות להיהודים בבחינת נזע ידוע אשר יצר קולטורה ידועה ואשר השפיע הרבה על קורות העתים וקבל גם השפעה מהם. מתוך הצפונות האלה, מתוך הכחות הפועלים בדברי ימי ישראל מאז היה לגוי, יצא סאָלאָוויעוו לבאר ולברר לו את היהודים שבדורו ואת רוחם ודרכיהם; על כן ידע והכיר גם את סגולות עמנו היקרות והנאצלות והבין גם את חסרונותינו. ובהביאו אלה ואלה בכור הבחינה בא לידי הכרה, כי גדולים הראשונים על האחרונים, ובכן היינו בעיניו כעם שראוי לו לחיות גם למען עצמו וגם למען האחרים, עם שיש לו המשפט להיות ולבקש מאת האחרים, כי לא יתיצבו לו לשטן ולמפריע על דרכו, כי לא ימררו את חייו ולא יכריחוהו לקוץ בחיים. על כן דב את ריבנו ודן את דיננו עם כל הקמים להרשיע אותנו. נקל להבין, כי כל האשמות, אשר תלו בנו משנאינו מימי המן עד ימינו אלה, לא היו בעיני פלוסוף וחוקר נפש האדם כסאָלאָוויעוו כי אם כתעלולי תינוקות של בית רבן, המלשינים איש על רעהו לפני מורם ומדריכם. אם ראה סאָלאָוויעוו איש יהודי רע לב ורע מעללים, אז היה בעיניו אדם רשע, ואם ראה יהודי טוב לב ומטיב לכת, אז היה בעיניו איש טוב; ואל היהדות לא נגע הדבר כלל. ביהדות מצא סאלאוויעוו את המדות היקרות אשר לקחו את לבו; בה מצא את ר ו ח ה מ א ה ה ר א ש ו נ ה, אשר אותה הולידה וחוללה היהדות הזאת, ועל כן הוקיר אותה עד מאד; אבל מה הם היהודים — את הדבר הזה לא שאל איש כסאלאוויעוו, וגם לעג בלבו לכל השואלים כדברים האלה. היהודים הם בני אדם; יש בהם טובים ורעים; היהודים הם בני אדם, ועל כן מסוגלים הם לקבל השפעה מכל דבר ועניין הפועל על נפש האדם ועל נפש הצבור. מי שמראה סמני אהבה להיהודים — יאהבוהו הם, ומי שמראה להם סימני שנאה ומשטמה — בודאי לא יוכל לעורר גם הוא אהבה בלבם; אם יתנו להם ידים, יתפרנסו בדרך כבוד, ואם יחסמו בפניהם כל הפרנסות היפות והרעב יציק להם — בודאי יבקשו גם דרכים לא טובים להתפרנס בהם; אלא שהאצילות הגנוזה ברוחם מדור דור תשמרם גם אז מטבוע לגמרי ביון הבצע והמעשקות. קרבנות מאת היהודים תמורת זכיות ומשפטי אדם לא דרש איש כסאלאוויעוו. העיקר הראש והראשון היה בעיניו, כי ל כ ל ש ב ט ו ל א ו ם י ש ה מ ש פ ט ל פ ת ח ו ל ש כ ל ל א ת ע צ מ ו ת ו ו א ת ל א ו מ י ו ת ו ע ד מ ק ו ם ש י ד ו מ ש ג ת, ו ב ל ב ד ש ל א י ג ע ב ז כ ו ת ה ע מ י ם ה א ח ר י ם. **) ואין צריך לומר, שלא גזל את המשפט הזה גם מאת היהודים. אלו היו היהודים זוכים במשפטי הארצות חלק כחלק ככל יתר האזרחים, אז לא היה סאָלאָוויעוו יורד כלל למקצוע שאינו שלו ולא היה מתעסק בעניניהם המדינים כלל; אכן בראותו אותם בשפל המדרגה, ובשמעו מפי צורריהם כי עוד מצדיקים הם את הדין על היהודים ומבקשים לְעַוֵּת משפטם עוד יותר, אז התעורר רוח האמת והצדק אשר בקרבו לקום לימין היהודים ולדבר משפטים עם רודפיהם; ואחרי שהתיצב על הדרך הזה, שוב עשה את מעשהו באמונה, בכל תמת לבו, בכל חום הרגשותיו, בכל זעזועי נפשו הטהורה.

אנשי עיר המלוכה הרוסית יודעים את המעשה הרב אשר עשה סאלאוויעוו בראשית שנות התשעים לטובת היהודים, — מעשה אשר רק איש רם המעלה, איש צדיק תמים ודגול מרבבה כסאלאוויעוו יהין לגשת אליו. ומה רבו המאמרים בספרי־עתים שונים, אשר יצא בהם סאלאוויעוו בכל עוז כשרונו האדיר להסיר חרפה מעל עם ישראל ולהכות שונאיו אחור! ובמאמריו ההם לא היה סאָלאָוויעוו שופט רמים, ולא היה אורח נכבד מאֵלי הספרות, שעלתה זעקת היהודים האמללים לפניו וירד רגע אחד למטה מעשרה אל רחוב היהודים להאיר פניו אליהם מעט ולדבר איזו דברים כבושים עם מריביהם. אֵלים כאלה רגילים לדבר דבריהם במתינות ובמנוחה גדולה, לתת מעט דבש ליהודים ומעט נכאת לשוטניהם —: ׳דברי הימים ילמדונו כך וכך, ואולם אפשר ללמוד מהם גם כך וכך; אבל רדיפות היהודים בודאי דבר מגונה הן; ואם גם על היהודים מצדם לעשות ככל אשר תשיג ידם ׳להתקרב ולהתאחד׳, אבל הן אויביהם הם המרחקים אותם בזרוע׳. בקום סאלאוויעוו לאחוז בכלי נשקו האדיר — בקסת הסופרים — ללחום מלחמת היהודים, לא התחכם ולא בחר לו לשון ערומים, לא הראה שחוק של חבה לכאן ולכאן, כי אם הוציא את כל רוחו, דבר כאשר עם לבבו ולא השתדל כלל למצוא חן גם בעיני שוטני היהודים. בצאתו להגן על התלמוד הוא משביע את דימינסקי לענ מר, כמו שהיה עושה דבר כזה אחד הסופרים היהודים אשר ידוה לבו על חלול כבוד עמו וספרותו. לא מעטים הם הסופרים, החוקרים והאנשים המצוינים מקרב הרוסים והאשכנזים, אשר ידעתי בימי חיי חלדי; ביניהם היו גם אנשים אוהבי אדם בכל לבם, גם אנשים אשר יצא להם שם על פני תבל בבחינת חוקרים חפשים וחובבי אדם; אך בעמדי לפני האנשים ההם ובדברי עמם, לא חדלתי גם רגע אחד מהרגיש, ולו גם בעמקי עמקי לבבי, כי דברים לי עם איש שאיננו מבני עמי ומבעלי אמונתי; ולא עוד אלא שידעתי והכרתי, כי גם בעל דברי אחוז בחבל הרגשה כזאת — האמנם עמלו ששים דורות להבדיל בין היהודים ובין יתר העמים ועמלם יעלה בתהו?... האחד היה סאלאוויעוו, אשר בכל שיחותי עמו לא הרגשתי כל חומה וכל קיר מבדיל בינינו, וגם אחרי כלות שיחותינו, ואני, כיד החשד והספק הרעה עלי תמיד בעשרים שנה האחרונות האלה, החלותי לתת דין וחשבון לנפשי על אדות השיחה ותכונתה, אז נלאה רוח הספק וחשק פנעי הנפש המפרפר בלב בני דורנו, למצוא בשיחה ההיא איזה צל של תכונה אחרת, מלבד שיחה ב י ן א ד ם ל ח ב ר ו, אף כי נושא השיחות (והן לא רבות היו בכלל) היתה על הרוב שאלת היהודים.

רק פעם אחת, כשבקרתי את סאָלאָוויעוו במעונו בבית קוזמין־קאראוואיעוו בעיר המלוכה ברחוב אָפיצערסקאיא, נכנסנו בלי משים למקצוע אחר, ואז נפלאתי לראות את הבקיעות הגדולה של סאלאוויעוו בספרי היהודים. ע״ד ס׳ הכוזרי וס׳ מלחמות ד׳ דבר עמי כאחד המשכילים החקרנים מדור שעבר; את ר׳ חסדאי קרשקש הוקיר מאד (אף כי לא ראה את ספרו אור ד׳); את הריב ע״ד ׳מורה הנבוכים׳ ידע לכל פרטיו; אכן השתוממתי לשמוע, כי יודע הוא גם את ר׳ עזריה מן האדומים ואת

---

*) Joel, Blicke etc. II. p. 12, 13, 127 ff.

**) Національный вопросъ въ Россіи, הוצאה שניה, p.117.

אשר כתב בענין מולד בהר״ד, וגם ידע כי מולד התהו הזה נמצא לדעת רבנו בחיי רמוז בספר בראשית. שיחתנו זו נפסקה ע״י אנשים אחרים אשר באו לבקרו, ולא הספיקה לי השעה לשאל אותו, אם קרא את הדברים במקורם, או שמע אותם מפי איש יהודי ממכריו. ואף אמנם לא לבד שהכיר סאלאוויעוו יהודים רבים ויתרועע אתם, כי אם גם היו לו מקורבים מקרב היהודים, אשר עמד עמם בברית ידידות נאמנה עד יומו האחרון.

ומה עזה היתה ידידותו של סאלאוויעוו! כל קרבן לא שגב ממנו, כמעט ידע כי אחד מידידיו צריך לאיזה דבר. בכלל היה סאלאוויעוו איש רעים להתרועע; מיודעיו רבו למאד, ומובן הדבר כי לא חסרו מעולם אנשים אשר השתמשו בטוב לבו, שלא ידע גבול וקצב, לטובתם ולהנאתם, ולא שאלו אם היה בכחו של סאלאוויעוו להביא להם את הקרבן אשר היו מבקשים ממנו. ומה גם בעניני כספים! סאלאוויעוו לא ידע מעודו את ערך הכסף ולא ידע מנין לכסף הנמצא תחת ידו באיזו שעה מן השעות, תת, חנות — זה היה לו התענוג היותר גדול. אם שאל איש כסף מידו, נתן את כל הכסף המזומן אצלו. נקל להבין, כי נבצרה ממנו לא רק לקבץ איזה סכום כסף כי אם גם למלא את מחסוריו המצומצמים מאד. על כן היה עליו לעבוד עבודה רבה תמיד יתר מכפי שיכלו כחות גופו לשאת. אמנם בשביל עצמו לא דאג מעולם. בית-דירה קבוע כמעט לא היה לסאלאוויעוו. היום דר בפטרבורג ב״האָטעל אירופא״ אשר עלה לאיש לא-ידע חשבון כסאלאוויעוו בעשרות רובל ליום; מחר נסע למאָסקווא וישב בבית אחד ממיודעיו איזו ירחים. כי כל מיודעיו הקרובים אליו קבלוהו תמיד בזרועות פשוטות, ונכונים היו לעצור אותו בביתם ימים וירחים באהבה וחבה יתירה — זה הוא מובן מאליו. אכן לא אהב סאלאוויעוו לשבת ימים רבים במקום אחד. רק פעם אחת שכר לו בפטרבורג מעון מיוחד לעצמו, ומה היה המעון הזה? חדרים דלים וקרים אשר הסיקם הוא בעצמו; גם מים שאב בעצמו בחצר והביא לביתו; בכלל חי במעון ההוא חיי צער ולחץ אשר עלו לו בדמים מרובים מאד. אמנם לא בקש מעודו תענוגים לבשרו, אף כי גם חשב למותר שיסגף אדם את עצמו; וביחוד לא חפץ להתראות בעיני הבריות כמונע את נפשו מטובה ונחת. סאלאוויעוו לא אכל בשר; אך בשבתו בחברת מרעים ומטעמי בשר עלו על השלחן, לא נמנע גם הוא לקחת מהם, באמרו: למה אהיה פורש מן החברה ומושך את עין המסבים עלי? הן לא חטא הוא לטעום בשר צלוי, ורק שאינו מן המדה אצלי; והנה בשעה שאני לעצמי, אני מונע את נפשי מזה; אך לצער את בעל הבית בשביל דבר מועט כזה לא יתכן. סאלאוויעוו היה איש דבק באמונה בכל לבו, כאמור. אך בשבתו בחברת איש כופר בעיקר, נמנע מהזכיר את ״השם״ על שפתיו, באמרו: אנכי אזכיר את השם פעמים ושלש, ובעל שיחתי יתבונן אל הדבר ויוכל היות כי גם אם לא יגיד כלום יבוא לידי הרהורי מינות, ונמצא שאני מביא את חברי לנאץ את ה׳ בלבו.

ואולם גם בכל אהבתו את הרֵעות היה תענוגו היותר גדול — העבודה. פה מצא סאלאוויעוו נחמה לנפשו מכל עמל החיים ותמרוריהם. בעבודתו הספרותית היו תלוים כל חיי רוחו. וגם אמנם יכלה עבודה ספרותית להיות משוש וחדוה לאיש בעל כשרונות גדולים ואדירים כסאלאוויעוו, אשר החומר היה מוכן לו תמיד מכל קצות המדע והחקירה, הרעיונות בוקעים ועולים ממעין נובע בנפשו פנימה והיו מקבלים כמעט מאליהם, בלי כל עמל ויגיעה, צורה יפה ומלטשה. אך העבודה המרובה הכשילה ברוב הימים את כחות גופו הרך. פעמים רבות חלה סאלאוויעוו בימי חייו מחלות אנושית, פעמים רבות אמרו הרופאים נואש להקימו לתחיה; אך בכל פעם התעודד ויקום מעל משכבו וישב לעבודתו, עד כי החלו הרופאים להחליט, כי כשם שוולאדימיר סאלאוויעוו יוצא מן הכלל ברוחו ובכל תכונת נפשו, אשר מי יודע אם יש דומה לה בין בני דורנו, כך גם גופו אינו משתעבד לכללי הרופאים ונסיונותיהם. אבל גופו, בכל כח ההתנגדות לחליים שונים אשר היתה נטועה בקרבו, הלך הלוך והתמוטט, כליותיו הולכות ומתקלקלות ודופני עורקיו הולכים ונעשים כסיד. בקיץ חדש יולי שנה זו חלה במאָסקווא העיר, ובכל זאת הלך דרך 16 פרסאות לכפר ״אוזקאָע,״ היא אחוזת ידידו הנסיך טרובעצקאָי, לשבת שם. שם כבדה עליו מחלתו, והרופאים אשר נקראו אליו ראו כי בא הקץ. ביום 31 יולי למספר הרוסים גוע ויאסף אל עמיו האיש הגדול הזה, אשר היה ככוכב מאיר עלי אדמות. אור בלי צל, אהבת אדם טהורה, צרכי נפש גדולים, וכמעט בלי צרכי גוף, חיים משועבדים להחברה בלי כל הנאה לעצמו, מלבד קורת רוח — אלה היו חיי וולאדימיר סערגעיעוויטש סאָלאָוויעוו.

כמה יש לנו צדקה להתנאות, כי האיש הזה היה כל ימיו מן המגינים על היהודים ועל היהדות, וגם את רוחו השיב שמימה בעוד שפתיו נעות בתפלת לחש — בעד היהודים!

עלים בודדים.

ג. *)

עוד על חָרְבוֹת הַתַּעֲרוּכָה.

הנה שֻׁנה המחזה.

הטַיָּל הבודד נמשך שנית אל התערוכה... אל חרבות התערוכה. בגעגועיו הגדולים אל המקום, אשר נמצאו בו ״פלאות המאה״, לא יוכל למשול ברוחו לבלתי לכת שמה; כי שם רבו ועצמו הרשמים אשר נחרתו עמוק עמוק בלבו למראה כל אוצרות המדע בכל מקצעותיו, חרשת-המעשה בכל ענפיו, מלאכת המחשבת בכל סעיפיה, עד כי כמעט למרות רצונו יעזוב לפעמים את עבודתו, לבקש מחשבות בזכרונות אשר הטביעה ראות-עיניו במוחו במשך ששה ירחים תמימים.

ועוד הפעם יבוא הטיל בודד אל חרבות התערוכה, כי יאמר בלבו: אולי יִשָּׁנה החלום פעמים.

ואולם רק את צל החלום יראה לפניו במחשבה ודמיון.

הגשם לא ירד עוד על הארץ. מבעד לגג הזכוכית אשר לארמון הגדול חודר אל האולם הכביר אור כהה וְחִוָּר, אור מטושטש אשר יראה אלינו כגבור תש-כח.

שפתי הטיל מתכוצות ונראה עליהן שחוק התול מר, הוא ההתול אשר נלוה היה אל צחוק הקהלת באמרו: ראיתי ונתון את-לבי... מה הֹוֶה לאדם בכל עמלו... מה יתרון העושה באשר הוא עמל... גם זה הבל... הבל הבלים — הכל הבל...

והיופי?... והיופי הנצחי?... ואליל-העד?... ואשר היה לבֶן האל-מות?...

ודברי הַמְלֶט באים וממלאים את דברי הקהלת:

מלים... דבר שפתים... דברים ריקים...

היופי יופי נצחי, אליל-עד, בן אל-מות, רק יען כי חפצים אנחנו אשר ככה יהיה.

*) עיין ״הדור״ גליון 2.

האדם יברא לו את אליליו.

ומחר שבר ישברם, נתץ ינתצם, והיו לרסיסים.

וממהרת המחר יבראם שנית, יפיח בהם את רוח החיים אשר בקרבו ועמדו, והתנודדו, והיו — בדמיון...

הנה העם אשר אלפי שנים מאס ביפי כל הצורה ולא עשה כל פסל וכל תמונה, אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת.

ובני העם הזה, אשר רבים מן החכמים יאמרו עליו עוד בזמן הזה, כי חסר לו מ ט ב ע ו החוש הדרוש להרגשת היופי וחסרים לו נימי המחשבה הדרושים להבנת רוממותו, בני העם הזה בראו להם עתה את האליל הנפלא הזה, והם פרע יכרעו לפניו בהרדת קדש, הקטיר יקטירו לו ממיטב חלבם ודמם, העלה יעלו על מזבחו את מח עצמותיהם והסך סיכו עליו את מיץ מוהותיהם.

השקר החן ?... אם הבל היופי ?...

וגם את זה ברא לו האדם רק בדמיונו!

והטיל הבודד יזכור את מחלקת חרושת הפסילים. במחלקה הזאת היתה פנה מיוחדת לכל עם ועם.

לכל עם היתה פנה מיוחדת, מלבד לעם ישראל.

ואם אמנם פנה מיוחדת לא היתה לעם ישראל בתור עם. ואולם כמעט לא היתה פנה בין כל הפנות אשר לא נמצאה בה מלאכת בני ישראל.

ישראל מפוזר ומפורד בין העמים.

וגם פרי רוח ישראל אשר ילדו לו בניו, מפוזר ומפורד בין פרי רוח יתר העמים.

ביחוד נראה חלק מעשה היהודים בפנה המיוחדה ליוצרי רוסיה.

חרושת פסלי רוסיה היתה כמעט חרושת פסלי ישראל.

די היה לקרוא את רשימת יוצרי הפסילים, וכל איש נוכח כי הרוסים לקחו בפנתם רק חלק קטן ודל.

אחד היה בין הרוסים, יוצר הפסילים הנסיך פויל טרובעצקוי. ואולם בדבר ערך מלאכתו נחלקו הדעות; יש אשר אמרו כי הוא בעל כשרון נפלא והוא גאון הרוח, ויש אשר לא הודו בכשרונו ובגאוניותו.

ומכל יתר היוצרים הרוסים — מלבד הפינלאנדים והפולנים וביחוד הפינלאנדים -- נשארו רק היהודים.

בראש מלאכת-המחשבת הרוסית עמד אנטאָקאָלסקי. אחריו באו בערנשטאם, אהרונסון, בערנשטיין-סינייעוו, גינצבורג, קאפלאן, פערלמאן, באַביש, ראזומני, יאמפאָלסקי ועוד.

הנה פה בני ישראל אשר הקדישו את חייהם לאליל היופי, היופי החיצוני שבחיים, יפי הצורה.

לא כשרונות כלם שוים. יש ביניהם אשר חוננו במתת-יה; יש בינונים; ויש גם אשר כל כשרון אין להם.

ואולם כן הוא גם בעמים אחרים: גם ביניהם מספר גאוני הרוח איננו בלתי אחד בכמה דורות; ומספר בעלי הכשרון הגדול באמת — אחד בדור; ואחריהם יבואו בעלי כשרון ממוצע או בעלי כשרון דל, או גם אלה אשר כל כשרון אין להם.

אבל דבר אחד ברור בעינינו: ישראל עשה לו אליל חדש; ישראל מצא בקרבו כחות נרדמים ונעלמים, לא רק להעריץ את היופי, כי אם גם לברוא יצירות במקצוע היופי.

האמנם רק זמורת זר היא מלאכת המחשבת בקרבנו ?...

אך לא!

לא רק לא זמורת זר היא לעם ישראל, כי אם גם אפשר להגיד בבטחה, כי האמן-החושב מן היהודים מטביע חותם יהודי על יצירי רוחו. גם אם לא יתאמץ לעשות כזאת, ואולי לפעמים גם למרות רצונו.

רק מעטים מאד מן האמנים ההושבים בין היהודים אשר ישאבו את מחשבותיהם ליצירותיהם ממקור ישראל ואשר ישימו לפנינו בבריאותיהם איזה דבר הלקוח מספורי תולדות ישראל, או אשר יבכו את ענות העם, אשר יהיו תנים לשברנו, אשר יזכירו לנו בפסלי שיש את צרותינו, את מכותינו, את רדיפותינו: דם חללים, אש-מוקדי-דת, גבורי-עם, הרוגי-מלכות; אין גם אחד אשר יעלה על לבו לתת לנו בקבוצת פסילים את סמלי גבורי אגדות ישראל הנפלאות.

אך גם ביצירותיהם, אשר דבר אין להן עם יהודים ויהדות, יש ויש סימנים המעידים על היוצרים, כי בנים הם לעם ישראל.

מי אשר ראה את יצירות אנטאָקאָלסקי, גינצבורג, אהרונסאָן, בערנשטיין-סינייעוו — יודה כי צדקתי.

א. ליודוויפול.

בֵּין-אַדְנֵי הַשָּׂדֶה *).

(ספור לילדים).

I.

נודד הייתי מעיר לעיר וממדינה למדינה, לתור לי מנוחה באשר ייטב לי, ואהיה מתהלך בין הרים וגבעות, בין אפיקים וְגֵאָיוֹת, עד בואי לארץ רחוקה וּמֻרְחָקָה מעבר לנהר גוזן וערי מדי, מעבר להרי חשך ונהר סמבטיון; ואשב לנוח במקום שָׁמָּם, לרגלי גבעה נשאה ונחמדה מאד.

היום רד. עוד מעט והשמש הסתתרה שם בקצה השמים, והלילה פרש את צעיפו השחור על כל הבקעה מסביב. רק ראש הגבעה לבדו עודנו עוטה אור מנגה קרני השמש; ועננים ארגמן בשלל צבעים שונים, אשר שתו סביב עליו, הוסיפו לו לוית חן וקסם מרהיבי עין. ובהביטי אל ראש ההר מתחת, וידמה בעיני כעדן גן אלהים במרומי שחק.

---

*) „ואדני השדה — חיה, רבי יוסי אומר מטמאין באוהל כאדם" (משנה כלאים פ"ח מ"ה). והר"ש למשנה זו מביא בשם הירושלמי: א"ר חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר חנינא: טעמא דר' יוסי „וכל אשר יגע על פני השדה, בגדל מן השדה, כלומר מין אדם הוא, אמר רבי: בר נש דאור הוא, והוא חיי מטיבורא, פסק טיבורא לא חיי"; ושמעתי בשם הר"ר מאיר בר' קלונימוס מאישפירא, שהוא חיה ששמה ידוע, והוא ידעוני דקרא, ומעצם שלה עושין כמין כשפים, וכמין חבל גדול יוצא משורש שבארץ שבו גדול אותה החיה ששמה ידוע, כעין אותם קישואים ודילועים, אלא הידוע צורתו כצורת אדם בכל דבר בצורת פנים בגוף וידים ורגלים ומטיבורו מחובר לחבל היוצא מן השורש, ואין כל בריה רשאי לקרב כמלוא החבל שטורפת והורגת, וכמלוא התכל רועה על כל סביבותיה, וכשבאין לצודה אין אדם רשאי לקרב אצלה, אלא מורים אותה אל החבל עד שהוא נפסק והיא מיד מתה ועיין בר"מ למשנה זו. ועיין ג"כ לעוויזאהן, זאאלאגיע דעס תלמודס, צד 64 וצד 356.

הֲאָלִין פה בעמק, אם אעפיל לעלות ההרה להסתר שם באחד מנקיקי הסלעים המכוסים רק דשא? אמנם עיף ויגע אנכי מאד מעמל הדרך; אבל שכבת הטל, אשר התנשאה כערפל לבן על פני הבקעה, הביאה מגור בלבי, כי לא תערב עלי פה שנתי. אספתי את שארית כחי ואעל ההרה.

הלילה מִהֵר לעבור את הדרך לְפָנָי. ובעוד אני מְטַפס ועולה את המשעול הצר, בין אבני נגף וצורי מכשול, וככר אספה השמש את אורה מעל ראש ההר. ובהגיעי למחוז חפצי, והנה אין חן ואין קסם, כי אם חלקת אדמה שוממה לְפָנַי, וחשך ישופני מסביב.

לא בפעם הראשונה בימי נדודי התלה בי תקותי. הוצאתי פתותי לחם יְבֵשות מילקוטי, ואסעד את לבי; לקחתי מאבני המקום וָאָשֶׂם מראשותי — ואישן שנת נדודים.

II.

קול המון ברעו העירני משנתי. פקחתי את עיני והנה כבר האיר היום. לא־הרחק ממני על המישור אשר בראש ההר, ראיתי חבל אנשים מוזרים, מדברים איש עם רעהו ומביטים אלי בתמהון. הבינותי כי יתועצו עלי, ועל כן עצמתי את עיני שנית וָאֹמַר בלבי: אשמע נא את אשר ידברו בי האנשים האלה, ואדע איך לכלכל דבר, כי מי יודע אם לא בידי אוכלי־אדם נפלתי הפעם.

— אבל איככה אפוא בא האיש המת הלזה אלינו? הלא אין כל רוח חיים בקרבו. אין זאת כי שד משחת העלה אותו מירכתי שאול לצחק בנו.

— אבל אולי חי האיש הזה? הן זה מעט ראיתי כי פקח את עיניו.

— חי האיש הזה?! חא, חא, חא! הוא פקח את עיניו?! חא, חא, חא! לא אדוני, אֲדֶן־השדה, דמיונך הוליך אותך שולל. הראית מעודך איש תלוש חי על פני האדמה? היכול יוכל איש לחיות ולשאף רוח אחרי הכרת חבל טבורו? חי האיש! אבל מאין יניק את לח מִחְיָתו, אם לא שֹׁרש בארץ טבורו. רק אדני השדה כמונו היום המְחֻברים לַקַרְקַע, רק אדני השדה לבדם חַיִּם יהיו על פני האדמה.

— אבל מי הגיד לך כי לא יחיו גם בני אדם תלושים על פני תבל כחית השדה וכעוף השמים?

— בני אדם תלושים! חא, חא, חא! אם תחשוב כי חיה יחיו גם בני אדם תלושים, הבה ונכרות את חבל טבורך גם אתה, וראית מה יפים ומה נעימים חיי בני אדם תלושים.

לקראת המהתלות האלה התחולל עוד הפעם קול תרועת צחוק על המישור מסביב.

האמנם באמת ובתמים בין אדני השדה אנכי היום, ואני חשבתי תמיד כי אדני השדה לא היו ולא נבראו, כי אך יצורי הדמיון הם, ילידי האגדה, אשר תספרנה הנשים המזרות בלבנה אשה לרעותה. לא יכלתי להתאפק עוד, ואפקח מעט את עיני להתבונן ביצורים הנפלאים האלה.

אמנם כן, את אשר לא האמנתי ראו עיני. במבנה גום ובחזות פניהם בני אדם כמוני הם — אנשי ההר. גם בשמלותיהם ובפארי ראשם לא נפלו ממני. אולם בהשפילי את עיני להביט מטה, וארא, הוי אל משגבי! שריר בשר ארוך, שתבנית פתיל משזר תכלת וארגמן לו, יורד מתחת למדיהם ארצה, סרוח כנחש עקלתון על פני הארץ, קצהו האחד מחבר אל טבוריהם (בעיני ראיתי זאת!) וקצהו השני שרש בארץ כצמח ושיח השדה...

זכרתי את אשר קראתי בספרים בימי נעורי על דבר אדני השדה. הנה הגידו כי אוכלי אדם המה, כי כאשר יקרב אליהם איש כמלא חבל טבורם, אז יתנפלו עליו ובשצף קצף יטרפוהו ואין מידם מציל. זכרתי זאת, וכרגע פחד אחזני ורעדה. אולם עד מהרה נוכחתי כי אך מגורת שוא היא. האדונים האלה הלובשים מכלול, ופארי מגבעות על ראשם, כאחד מבני פאריז הענוגים, האמנם אוכלי אדם המה? האמנם ימתק בשר אדם לחכם? לא! היה לא תהיה כדבר הזה! כן חשבתי בלבי, ונפשי שבה למנוחתה.

III.

— אבל מה נעשה לאיש המת הלזה? — קרא אחד מאדני השדה, בהניפו את ידו אל מול עבר פני — הן עוד מעט ופגרו יעלה באשה העזוב נעזבהו פה, כי יהיה לאכלה לעוף השמים ולחית השדה?

— הלילה, ענה השני. — לא יתכן לעשות כדבר הזה. הן בן־תמותה כמונו הוא, אשר נברא בצלמנו ובדמותנו. חלילה לנו מִתִּתּוֹ לבוז. קבור נקברנו, אדוני, איש מאתנו לא יכלא את קברו ממנו. האף אין זאת, אדוני?

— קבור נקברנו. קבור נקברנו! קראו אדני השדה כלם פה אחד.

— אבל חי, חי אני, אדוני! קראתי בקול עוז בהתנערי פתאום מרבצי ובהתיצבי לפניהם מלוא קומתי; חי, חי אנכי, ועוד חָיה אחיה, ולהקבר חיים לא אתן את נפשי!

אדני השדה נסוגו מעט אחור מפחד ותמהון, ויביטו כנדהמים איש אל רעהו. אולם עד מהרה התאוששו, ואיש אחד מתוכם, אשר נראה לי כנכבד ונשוא פנים בעדתו, קרב אלי ויאמר בקול מלא חמלה ורחמים:

— שובה בן־תמותה למנוחתך, וימתקו לך רגבי אדמתך!

אחרי כן פנה אל רעיו ויאמר:

— אל נא אחי תשימו לב לדברי המת האמלל הזה! הלראשונה תשמעו היום איש מת מדבר כאחד האדם? הלא כזה קרה לא אחת ולא שתים על פני תבל. אך תועה המת האמלל הזה בעולם התהו. אין זאת כי בגלל עונותיו הרבים סגרה הארץ את פיה בעדו לבלתי תת מקלט ומנוחה לעצמותיו, ועל כן יתהלך כצל על פני הארץ ויתברך בלבו כי חי הוא עדנה. נחוסה אפוא על המת הנודד הזה ונקברהו קבור בכבוד, כאשר־יאתה לאיש נברא בצלמנו ובדמותנו.

— קבור נקברנו, קבור נקברנו! הריעה העדה עוד הפעם פה אחד.

אדני השדה כלם עזבוני כרגע. שני אנשים מקצותם הלכו לכרות לי קבר, והנשארים נפוצו איש למלאכתו ואיש לעבודתו, ורק איש חיל, מזוין מכף רגלו ועד ראשו, הציבו על ידי לשמור עלי לבלתי המלט מן ההר.

צחקתי בלבי על אולת האנשים האלה ותמתם. הן גם שומרי מחֻבר אל הקרקע, ואיככה אפוא ירדוף אחרי כאשר אמצא נכון לפני להמלט? אמנם לא עלתה מחשבה כזאת על לבי. עוד היום גדול ללכת מזה. הבה ואתבונן אפוא אל דרכי האנשים האלה ואל ארחות חייהם. מחזה נפלא אשר כזה הלא שוָה כי יוחק לזכרון בספר.

IV.

ראיתי והתבוננתי, ואת אשר נבצרה ממני להבין, אותה שאלתי את פי האיש הנצב עלי לשמרני, והוא הואיל בטובו להבינני פשר דבר.

אדני השדה לא ירחיקו ללכת איש ממקום רבצו. הם לא יתורו אחרי אכל — למלא נפשם כי תרעב. האדמה — אם כל חי — תכלכל אותם

כאשר תכלכל כל שיח וכל עץ השדה. וכאשר יינקו צמחי השדה את לח מחיתם מן האדמה בשרשיהם, כן יינקו גם אדני השדה את מזונם בחבלי טבוריהם. ועל כן יגדל מאד כבוד הטבור בעיני אדני השדה, ישירו ויזמרו לו שירי הוד ותפארת וישמרו אותו מכל משמר. כי יַכְלים איש מהם את פני רעהו ונתנו לבוז, ונסלח לו. אולם אם בכבוד טבורו יקל איש, אז לא ידע כפר וירדוף את בוזהו עד החרימו.

— הגידה נא לי, אדוני! — שאלתי את פי האיש הנצב עלי — הנה נא קראתי בספרים עתיקים, כי אדני השדה אוכלי־אדם הם, כי יתנפלו על כל הקרב אליהם, את דמו ימצו ואת עצמותיו יפַצחו. האמת הדבר הזה?

— אמת נכון הדבר, כי ככה היתה דרכנו בימים מקדם. אולם מאז זרחה לנו שמש ההשכלה, לא נוסיף עוד לעשות כדבר הזה.

— שמש ההשכלה! הגם לכם זרחה שמש ההשכלה?... אבל אַל נא יחר לאדוני ואשאלהו עוד: מה המה העמודים, אשר אני רואה פה ושם על פני כל ההר, ומה המה התָּוים אשר על העמודים האלה?

— העמודים, — ענה האיש הנצב עלי — אלה המה תוי הגבול אשר בין נחלת איש לנחלת רעהו. איש מאדני השדה יניק רק את לשד האדמה, אשר בגבול נחלתו, וחלילה לו לנגוע בנחלת רעהו.

— אם כן אפוא, כי עתה כבד אכבדם מאד ולכם יאתה תהלה. הן מאשר חלקכם בארץ, כי לא תדעו כל קנאה וכל תחרות. איש איש מכם יושב במנוחה על נחלתו ואין מכלים דבר. לא כן אנחנו התלושים...

— המקנא אתה בנו? התחפוץ להיות כאחד ממנו?

— לא אֹמַר כי אקנא בכם, אף כי באמת לא טוב חלקי בחיים... אמנם לא אכחד מאדוני, כי יש אשר תערוג גם נפשי למנוחה, ויש אשר אחוש גם אני רגשי אהבה ונענועים אל האדמה — אַם כל חי, אז אחלום חלומות בהקיץ, אז אתרפק עליה בחזון כגמול עלי אמו... היא תניקני משדיה, ועל ברכיה תְּשַׁעַשְׁעֵנִי... הוי אדוני! הלא גם אני ביום הוּלדי קשור הייתי בחבל טבורי אל אמי... אבל אדוני, אַל נא נוסיף לדבר בדבר הזה, הן אך נודד זקן ואמלל אנכי.

רחמי האיש נכמרו עלי ויאנה. ובהשפילו את עיניו ארצה ענה ויאמר:

— אַל נא, ידידי, תקנא בנו. אמנם לא נפל לך חבל בנעימים, אך אל נא תמהר לאַשרנו גם אנו, בטרם למדת לדעת את דרכינו כלם.

V.

עוד הוא מדבר והנה מאחת מפנות ההר נשמע קול צעקה גדולה, קול ענות גבורה וקול ענות חלושה גם יחד. הסבותי את פני אל המקום אשר משם נשמע קול הצעקה, וארא והנה שני אדני־שדה נאבקים יחד, ובשצף קצף ימטירו איש על ראש רעהו מהלומות אין מספר — עד שפך דם. כל אדני השדה אשר מסביב עומדים מחרישים, ומתענגים בדממה על המראה הנתעב הזה. ובהאבקם והנה צלחה ביד האחד לנשוך בשניו את חבל הטבור אשר לאיש ריבו. החבל נפסק, פני הנִשך חורו כשלג, והנה הוא נופל אין אונים ארצה...

קול אנקת חלל הרעיש את כל מוסדי ההר. רעדה אֲחזה את כל עצי היער מסביב... ורק אדני השדה לבדם נשארו שלוים ושקטים כבראשונה.

אז ישתער המרצח אל החלל, ובקראו קול גדול „!Vae victis“ יתנפל עליו כזאב טורף, את עצמותיו יגרם, את דמו יָלוק באַוַּת נפש, ואת שארו מעליו יאכל עד בלתי השאיר לו כל זכר.

עברו רגעים אחדים, ומנוחת שלום והשקט שוררת עוד הפעם על פני המישור. רק עיני המרצח ופניו האדומים כמו מיין, ורק פיו, שפמו וזקנו המלכלכים בדם חלל, יעידו על התועבה אשר עשה זה מעט לעין רואים.

האיש הנצב עלי התבונן גם הוא בעצבון על כל הנעשה ולא דבר דבר, ורק נאנה לרגעים בשברון מתנים. אכן יש גם בין אדני השדה אנשים אשר לב בשר להם ולא אבן.

כשעה תמימה לא נועזתי להשבית בשאלותי את יגון האיש ואת מרי רגשותיו, ואולם לאחרונה שאלתיו:

— הלא תואיל, אדוני, להגיד לי, מדוע זה יהרוס עתה המרצח הזה את העמודים אשר על גבול נחלתו ואת התוים אשר עליהם?

— הוא יבוא עתה לרשת את נחלת שכנו המת ולספחנה אל אחוזתו אשר יָרש מאבותיו, ועל כן אין לו עוד חֵפץ בתוי הגבול אשר ביניהן, כי שתיהן יחד לו תהיינה עתה לנחלה.

— הנה כן יינק מעתה את מחיתו לא מלשד אדמתו לבד, כי אם גם מלשד אדמת רעהו המת, האף אין זאת אדוני?

— אמנם כן.

— אשר ירצח הוא גם יירש! האמנם כן משפטכם כל הימים?

— חלילה! אך כן הוא משפט המלחמה.

— משפט המלחמה! הגם במלחמה יש משפט? אבל מדוע זה עמדו כל אדני השדה על דם רעם? מדוע לא התערבו בריב הנאבקים?

— זה הוא משפט מַצַב־הַבֵּינַיִם.

— הנני רואה כי משפטים רבים לכם אדני־השדה: משפט מלחמה, משפט מצב־הבינים, ואולי עוד משפטים שונים בל־ידעתים. הגידה נא לי, אדוני, היש לכם גם משפט צדקה וחסד? הנה נא אמרת לי כי כבר זרחה לכם שמש ההשכלה וכי על כן חדלתם מהיות אוכלי־אדם בימי שלום, אבל מתי אפוא תזרח לכם גם שמש צדקה, אשר לאורה יבצר מכם להפיר את השלום?

האיש הנצב עלי החריש ולא ענה דבר.

VI.

החרשתי גם אני. כי קול מכה בפטיש או בגרזן על העץ נָגע פתאם אל אזני. לא ידעתי מה היה לי, אך הקול הזה החריד את לבי עד מאד.

— מה קול הפטיש הזה אשר אני שומע? שאלתי את האיש הנצב עלי לשמרני.

— קול חרשי העץ הוא, אשר יעשו לך ארון לשאת אותך בו אל בית מועד לכל חי.

חשתי בנפשי כי חורו פני מפחד, ואשאל:

— האמנם באמת ובתמים יאמרו לקברני חיים?

— אבל הם יחשבו כי כבר מַתָּ.

— ואתה, אדוני, הכמוהם תחשוב גם אתה?

— אני? ענה האיש וצחוק ערמה וחמלה מסתרת נגלה על שפתיו — אני? אבל מה לך ולמחשבותי אני? הן לא בִּיָדי טובך.

— אל נא תוסף התל בי, אדוני, הן בנפשי הוא. הגידה אפוא, המת אני בעיניך אם חי?

— לא המתים צדקה ידרשו, ולא יורדי דומה ישאו אליה את נפשם.

— אם כן אפוא, הניחה לי, ואלך מזה.

— לא אוכל! ענה האיש בקול, אשר נתן בינה בלבי להבין כי כל תפלה וכל תחנה לא תועלנה לי להשיבו ממחשבתו. — לא אוכל! הן אנכי ערבתי אותך, ומידי יבקשוך.

— הלא איש צדקה וחסד אתה, אדוני, כאשר נוכחתי, ואיככה תוכל ראית ברעה אשר תמצאני?

— כל רעה לא תמצאך, ידידי, חכה לי מעט וראית, כי מחשבות טובות אני חושב עליך, ולא רעות.

חפצתי להאמין לדברי שומרי, אפס כליותי לא חדלו מיסרני ומהעיר בקרבי רגשי מגור ופחד. כי מי יודע, אולי יבגד בי האיש הזה, אשר סוף סוף הן לא ידעתיו מתמול שלשום. בסתר לבי נחמתי על אשר באתי בדברים עמו, ועל אשר לא שמתי עצות בנפשי לנוס מזה מבלי אשר ישים אלי לב. נחמתי, אך את אשר נעשה אין להשיב.

פחדי ומבוכתי הלכו הלוך וגדול בְּקרוב נושאי הארון אל מקום שבתי, ובשמעי את קול הכרוז קורא בכה בכל פנות ההר לאמר: „האספו, אדני השדה, לתת את הכבוד האחרון למת הנודד, אשר התעו אותו האלהים לארצנו, ארץ החסד והרחמים!"

— הבו כבוד למת! הבו כבוד למת! ענתה העדה פה אחד.

חשתי כי סמרו שערות בשרי; חשתי כי קפאו דמי בעורקי; חשתי כי עוד מעט ואפול אין אונים ארצה, והם יחשבו בצדק כי מֵתִּי. אהה, אדני אלהים! מה יקרים ומה נעימים החיים, ולוּ גם יהיו חיי נודד ואמלל כמוני?

בעינים מלאות תפלה ותחנה הבטתי אל האיש הנצב עלי לשמרני. אנא הושיעה, איש חסדי, התחננתי אליו במו עיני, ואל תתנני לרדת בדמי ימי שאולה!

ראיתי והנה צחוק ערמה וחמלה מסתרת עוד מרחף על שפתי האיש כמלפנים, והשחוק הזה מלל לי, כי עוד לא אָפסה כל תקוה.

VII.

— הסו! קרא האיש לכל הנצבים עליו ויט ידו השמימה. — הסו! האיש הזה הי עודנו, ואם קבור נקברנו כמת, והטאנו לו כל הימים.

— ומה האות כי חי הוא? שאלו כל הנאספים ברגש.

— מה האות? הנה הוא חושב ומדבר כאחד ממנו, האין זה אות כי חי הוא? אמנם גם התועים בעולם התהו ידברו ויעשו את מעשיהם כאחד האדם, אפס התועים ההם הלא יעטו, כאשר ידעתם, תכריכי מתים מתחת למדיהם, ומבעד לתכריכים יֵרָאֶה רק שֶׁלֶד עצמות יבשות באין בשר ובאין עור עליהן. לא כן האיש הזה. הביטו וראו!

ובדברו ויפתח את סגור מעילי, ויקרע בחפזון את כתנתי, עד כי נגלה עור בשרי לעיני כל הנאספים. כלמה כסתה את פני, אבל הוא לא שעה אלי ויוסף ויאמר:

— הנה אתם רואים, אדוני, לא שלד עצמות יבשות, כי אם בשר עור מלאים חיים ועדנה. שימו ידיכם על לוח לבו ונוכחתם, כי לב דופק לו בקרבו — לב דופק בכח עלומים. הלאיש כזה תכרו קבר, האותו תורידו דומה? אל נא אחי!

— אבל איך יחיה האיש, וחבל טבורו נכרת? שאל אחד מאדני־השדה, ואי מזה יינק את מחיתו?

— חבל טבורו נכרת! אמנם כן, אכן רק למראה עינים, אבל לא ברוח. הוא הגיד לי כי בחבלי רוח, בחבלי אהבה ונענועים הוא קשור עוד אל האדמה, אשר ממנה נוצר, וכי לא חדלה נפשו מערוג אליה בכל ימי נדודיו. אִי מזה יינק את מחיתו? זאת לא ידעתי. יש, אדוני, דברים נפלאים רבים בתבל, אשר אנחנו, אדני־השדה, לא ידענום, ואשר אולי לא נדעם עד עולם. ומי יודע אם לא היו הנענועים, אשר הוא מתנענע אל האדמה, המקור האחד למחיתו? אכן אם כה ואם כה, הנה שמעתיו מתנודד כי קצה נפשו בנדודיו וכי יחפוץ להיות כאחד ממנו, הבו עצה, אדוני! ואם באמת ובתמים נדגול בשם ההשכלה, נתנה אפוא לו מקלט בטוח בתוכנו, והיה כאחד ממנו.

— כאחד ממנו, כאחד ממנו! הריעה העדה קול אחד.

והאיש הנצב על ידי, בראותו כי דבריו מצאו מסלה בלב שומעיו, הוסיף ויאמר:

— אם תנתן לו כברת ארץ אחת קטנה ככף איש, ומצא לו! אם תנתן לו גם ארץ ציה ומלחה, ומצא לו! הן נפשו לא מפנקה מנער. אם יתחכם כיום למצוא את מחיתו כעוף השמים מן הרוח, הלא יתחכם לשלוח את שרשי טבורו גם באדמת חול, גם בארץ ציה ומלחה. בקשו אפוא וראו, אולי יש לאחד ממנו כברת ארץ קטנה אשר לא תצלח לכל, ונתנה לו, ידע נא הנודד הזה כי אדני־השדה אנשי חסד הם.

אז ינש אחד הנאספים, איש זקן ופנים נזעמים לו, ויען ויאמר:

— אתם ידעתם, אדוני, כי ההר הזה התנחל עוד בימי קדם בגורל לאדני השדה, ומני אז לא נותר בו גם מלוא־שעל אדמה, אשר אין אדונים לה. ולנודד הזה מה נעשה אפוא, אחי? יתור לו ארץ מקלט הרחק מגבולנו, ישלח בה את שרשיו, אם יחפוץ ואם יוכל, ואנהנו מה כי יסיג את גבולנו? ולמה זה יעיר קנאה ומשטמה בלבנו על לא דבר?

— את גבול איש מקרבנו לא יסיג, ענה האיש הנצב עלי — הנה שם על טבור ההר בַּתָּוֶך יושב אֶדֶן־שָׂדֶה זקן וידוע חולי, את כל שרשיו אכלה תולעת האדמה. הוא לא יאריך ימים על הארץ, וכאשר יגוע ויאסף אל אבותיו, הלא נחלק כלנו את נחלתו בגורל...

— לא, לא! — שסע אחד מאדני השדה אותו בדבריו — אנכי לא אתן להלק את נחלתו בגורל. בעל־מצר אנכי לו, ולי משפט הירושה!

— לא, לא! קרא השני; אני גואלו הקרוב אליו, ולי משפט הירושה.

— ואני דודו ומסרפו, קרא השלישי; ולי משפט הירושה!

והזקן אשר בטבור ההר לטש את עיניו המזרות וזעם על כל סביביו, ויאמר:

— הכו מעט, אדוני, לא עת עוד להתקוטט על דבר ירושת נחלתי. הן חי עודני ובריא ואולם.

האיש הנצב עלי לא שם לב אל הזקן, ויהם את המריבים ויאמר:

— הוא אשר דברתי, טוב אשר נתן את נחלת הזקן לאיש האורח מאשר נקרא למהלומות על אדותיה. למען השלום! גם לי גם לך לא תהי, האף אין זאת, אדוני?

— טוב מאד, טוב מאד! גם לי גם לך לא תהי; גם לי גם לך לא תהי! קראו כל אדני־השדה איש לרעהו, בהסבם את פניהם ובהנידם את ראשם על ימין ועל שמאל.

— טוב מאד, ואני בשִׁנַּי החַדות אֲנַשְּׁכְךָ אחרי כן בחבל טבורך, ואירש אותך? — שמעתי קול דובר בלט לא־הרחק ממני.

VIII.

לא ידעתי נפשי. מעודי ערגתי להתרפק על האדמה... עתה הנה באה תקותי; ומדוע זה לא אשמח על הגאולה ועל התמורה, אשר הם אומרים להביא לי? נדמה נדמה לי כמו יחפצו להפכני בחזקת היד מבן־אדם לצמח־השדה, כמו יחפצו להורידני מטה מעל שלבי סלם הטבע ממדרגת בעלי־החיים למדרגת הצמחים... נדמה נדמה לי כמו ידרשו ממני להִוָּאֵש מֵחָפְשִׁי ומכל המחשבות הגדולות, אשר מצאתי בהן נֹחַם בימי עניי ומרודי... אבל האין די לי בעמל ובנדודים, אשר שבעתי מעודי עד היום הזה? העוד לא מלאה סאתי? העוד לא עת לי לנוח מעמלי ומרגזי?

לנוח!... אבל האמצא שם בטבור ההר בְּתָוֶךְ את המנוחה, אשר אני מבקש? קול האיש, אשר דבר באזני בלט, יצלצל כהולם פעם באזני וימס את לבי. שנים רבות למדתי לברוח מן האסון, אבל לְהִלָּחֵם בו, אהה, לא למדתי!

— אדוני, אמרתי אל כל הנצבים עלי; — אדוני, אם נא מצאתי חן בעיניכם, יִתֵּן לי כברת ארץ אחת קטנה שם בירכתי ההר מחוץ לגבולכם, כי למה זה אהיה למשא עליכם?

— המאום מאסת בנו, אם בחברתנו תגעל נפשך? שאלני האיש הנצב עלי.

— חלילה לי! כבד אכבדכם בכל־לבי, וחברתכם נעימה לי מאד, אך...

— אל תוסף דבר עוד בדבר הזה, הלא לזאת נחפוץ לטעת אותך בטבור ההר, לבעבור לא נתקוטט איש באחיו.

— אולם אם שכני יתקוממו לי?

— למד אפוא את ידך לקרב ואת אצבעותיך למלחמה, למד להגן על חבל טבורך, ואם לא אפוא, כי עתה מות תמות.

— מות תמות, מות תמות! קראו אחריו כל אדני השדה קול אחד.

— הלא תחכו לי מעט, אדוני, הלא תחכו לי, עד אשר תזרח לכם גם שמש צדקה, אשר מרפא בכנפיה, עד אשר תקהינה שִׁנֵּיכֶם ולא תוסיפו עוד לנשך איש את טבור רעהו.

— עת רצון לנו היום, ואם לא עתה מי יודע מה ילד יום?

— אבל הן לא ביום אחד יהפך נודד כמוני לצמח השדה. חכו לי, עד אשר אֻכְשַׁר לדבר הזה, כי אם לא יצלח בידי כיום לשלח את שרשי ברגבי האדמה, הלא נבול אבול כציץ השדה בהכות השמש אותו.

— נבול תבול, נבול תבול! הריעה העדה אחרי קול אחד.

— הזה חסדכם אשר תעשו עמדי? האם לא ידעתם...

— רב לך! אל תוסף דבר עוד בדבר הזה. כלה ונחרצה! שאוהו, אחי!

IX.

פלצות אחזתני. כמלאכי זעם, כצירי שאול התנפלו עלי אדני־השדה הקרובים אלי, ויאחזוני בזרועות ידי וברגלי וינשאוני וינטלוני, ויקלעוני כמו בכף הקלע מיד ליד, עד אשר הביאוני אל ערמת החול אשר בטבור ההר וישכיבוני עליה.

בינתי כמעט הסתתרה. עוד מעט, אמרתי בלבי, אחדל מהיות אדם ואהיה לצמח השדה, עוד מעט ומחשבותי הגדולות אשר השתעשעתי בהן, נדפו כהנדף עשן, אך גם את מכאובי לא אחוש עוד ומנוחת שלום והשקט תשפך בכל יצורי גוי. האח! מה מתוקה ומה נעימה המנוחה!

אבל, אל אלהים אלי! מדוע תכאב בטני ככה?

אדני־השדה תפשו במלקחים גדולים את קשר טבורי ויחלו למשוך אותו בכל מאמצי כחם.

— טבורו קצר מאד, ולא נוכל לטעת אותו בארץ.

— משכו את טבורו, משכו בְחָזְקָה, הידד! קראו אדני־השדה מסביב.

הכאב הולך הלוך וגדול, הלוך וְגָבוֹר, עד אשר כמעט לא נותרה בי נשמה. חפצתי לצעוק ולבקש כי ירפו ממני, וכי יתנו לי להשיב רוח כמעט, אך מקצר־רוח ומרוב מכאובי לא יכולתי לצעֹק, כמו הושם מחנק לצוארי.

— משכו את טבורו, משכו בחזקה! הידד!

והכאב הולך הלוך וגדול, האלה המה חבלי המות, אשר יגורתי ממנו כל ימי חיי? אהה, אדני אלהים! ואני עוד לִחיות אחפצה, לחיות! אספתי את שארית כֹּחי ואקרא בחזקה:

— הרפו, אדוני, הרפו ממנו!

אבל לקול צעקתי הקיצותי, והנה — חלום.

בוקי בן יגלי.

פיליטון.

שאלות השיטות.

(השומרים על הזמן. יובל „האמת" הפולאנית. שטה מקובצת. חסרון סופרים קבועים ומודיעים קבועים. חסרון כיס. דעת הקהל. הבוחרים בגליציה והקהלות. והדרא קושיא לדוכתה.)

ראשית השנה — מעצמו מובן — שנת האזרחים.

על פי הלוח שלנו יכולים אנחנו לסדר רק את הענינים שבין אדם מישראל למקום ולמאי דהוה... מאימתי קורין את שמע, מתי אומרים „יעלה ויבא", עושין אזכרה למת... על פי הלוח שלנו יכולים אנחנו להתפלל, להתענות ולצום, ולעתים גם לאכול ולשתות, כגון ביומא דאתרחיש ניסא...

אבל כשאנו יוצאין לשוק, לרשות הרבים (שהיא לנו לכל היותר ככרמלית) כשאנחנו פונים לימין ולשמאל וחפצים להרויח איזו קאפיקא... חיים אנחנו בהכרח על פי אחרים ומשתמשים בהכרח בלוחותיהם.

אם רוצים אנחנו ואם לא — רגלינו עומדות על מפתן שנה חדשה... ויש גורסין גם: מאה חדשה!

„נורא הזמן" — נאנח מכה"ע „קוריער ווארשאווסקי", בהעלותו על לב, כי הימים הראשונים היו טובים מאלה — „נורא הזמן ונורא קולו, אך לא כל אדם שומע את הקול!"

„אדם הולך בשוק לבצעו, לתאותו, לחפצו, לצרכי הגוף או הנפש... והפעמון מצלצל: שעה עברה, שעה באה! והוא אינו שומע, או שומע ואינו שומע... הקול מצלצל רגע באזנו, אך לא יגיע אל מוחו, המלא מחשבות, ואל לבו, המלא

רגש, ולא יחדור אל נפשו, המלאה ענינים אחרים ומחשבות אחרות... לא כן השומר, העומד על המגדל, על יד האורוליגיון, זה שומע! הפעמון מצלצל והוא שומע בכל גופו, בכל איבריו, בכל עצמותיו ועצביו, בכל נפשו ולבבו; כלו מזדעזע מקול הזמן, הקורא...״

״וכן — אומר מ״ע זה — גם אנחנו״. רצונו לומר: אנחנו העורכים והמוציאים לאור והעוזרים על ידנו, כי היום — אנחנו עומדים לדין, היום הרת עולם ומלפני החותמים משפטנו יצא!

היראים גם מכתבי-העתים שלנו?

חס ליה לזרעא דאברהם לשקר בבריתם... ״והחזקת בו״ — מצות עשה!

ועל מכה״ע ״אמת״ (״פראוודא״) הפולאני עברו עשרים שנה...

״עשרים שנות חיי איש פרטי נותנים לו ענין רב לענות בו״, ועל אחת כמה וכמה ״עשרים שנות מ״ע, פועל על עם ועדה״.

וה״אמת״ הפולאנית — מכה״ע האחד אשר לא עזב את דגלו בשם משפט האדם, ואשר לא נגע בנו אף פעם אחת לרעה, ויגן לפעמים גם על תקות ישראל לעמוד בזמן מן הזמנים ברשות עצמו, — ה״אמת״ הזאת עומדת על מפתן ראשית השנה ועושה חשבון הנפש: מה בקשה ומה נתן לה?

קשים היו ימי לידתה של ה״אמת״, ומלאי צער היו ימי נעוריה, כי לא חברת נעימה ומפרכסת את רעותיה היתה ה״אמת״. לא להטיל שלום בעולם הספרות באה, אלא למלחמה.

״למלחמה — על מי? על החנופה ועל השקר וכל יוצאי חלציהם!״

״על כל השקרים, שהטילו עלינו, הוספנו עוד שקר אחד, נופך משלנו — את הפוליטיקא! הפוליטיקא היתה לנו לקנה-רואים צר, להביט בו על עולם ומלאו... את חיינו הקפנו באויר נשחת וחונק — באויר-אמונים... סביב לנו בנינו חומת ברזל, לבלי תחדור אלינו מן החוץ איזו דעה חדשה, איזו המצאה חדשה... ובחברתנו עשינו כאדם העושה בתוך שלו — עסקנו בפוליטיקא! ונאמר למחקר — התפלל! לשירה ולזמרה — הללו כל טיח תפל! ועל דברי-הימים צוינו לשורר לנו ולזמר ״זמירות״. אך תהלות ותשבחות חפצנו! מידיעות-הטבע בקשנו דבר קטן — להעלים את האמת... ונגש עוד אל למודי חיי-החברה ונפצור בהם לחוק למעננו חקים מיוחדים, לברא לנו תנאי-חיים ופלוסופיא של-חיים שונים מכל עם ועם...

״ובדברי-ימינו התעללנו כילדים בשעשועיהם, הושבנו ״בית-דין-צדק״ לשפוט את פועלי-העבר; חבל לתהלת עולם וחבל לדראון עולם, לפי חפצנו עתה... ונשרוף את עצמות אבותינו, לעשות מהן פיח למנעלינו...״

האם לא אלינו דברה ה״אמת״ זה עשרים שנה? נשמע נא עוד...

— ״אנחנו יודעים רק את האדם באשר הוא אדם, בלי שום לב לפלגותיו, למחלקותיו... אנחנו נלחמים למשפט האדם!״

ומשפט האדם ואהבת האדם אינם נוגעים בשאלת הלאום!

ומה הוא הלאום?

— ״אני הושב, ובכן הריני״ יאמר אדם פרטי, בשעת ספק ויאוש. ״אני חושב, ובכן הריני״ יאמר העם! ולמען הגדיל והאדיר את חיי העם בתור עם, נחוץ ״להגדיל ולהאדיר את קניניו הרוחניים, להשלימם, להוסיף עליהם; נחוץ למלאות את אוצרו של העם!״

״העם, גם בזמן שאינו ברשות עצמו, אך בזמן שחייו המדיניים תלוים ברצון זולתו, עם הוא, אם אך מכיר הוא ומרגיש את עצמו, אם אך השתלמו כחות נפשו, אם אך יש לו חלק ונחלה בהתקדמות האנושית״.

״העם האומר: ״חושב אני, ובכן הריני״, העם הזה חי; אין לך סימן יותר טוב ואין עדות יותר נאמנה ואין לך הוכחה יותר מוכחת מן המאמר הזה בפי העם. ואולם בפי העם כלו, ולא בפי מספר גדולים ומיוחסים...״

״כי היחוס הוא שחפת העם... בראשונה — אודם קל, לוית חן לפנים חורים, ואחרי כן — שיעול, הקאת דם, מחנק-נפש!״

זאת היתה שיטת ה״אמת״ הפולאנית בראשיתה. ועתה?

— ״על משמרתנו אנחנו עומדים!״ — אומרת ה״אמת״ — רבות עשינו, תתפאר, ואולם יודעת היא כי ״העבודה עוד רבה!״

ואצלנו? גם אצלנו שעת חירום...

מלחמה בפראזות ריקות...

מחשבה מבורקת במחי, מחשבת גאון: עשרים שנה מחזיקה ה״אמת״ הפולאנית בדגלה, ו״המליץ״ העברי — ארבעים... שתי פעמים עשרים!

במודעת ״המליץ״ שחור על גבי לבן אנחנו קוראים: נשתדל לשכלל, להגדיל וכו׳ וכו׳ כפי הנוסח הרגיל... אך בדבר אחד לא יהיה אף שנוי כל שהוא — בשיטת ״המליץ״...

ומה היא השיטה?

העורך-המודיע חושב לנכון לסתום את פינו בנוגע לשאלה זו. ״אחרי ארבעים שנה — אומר הוא עם הספר — למותר הוא לשאול: ״המליץ״ מה פעל?״

אבל דברי-מודעה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר!

״הצפירה״ הודיעה בפירוש: ״תשורה בשנה הזאת לא נבטיח״, ועל אחת כמה וכמה — שלא נתן; הקוראים התמימים ״המבקשים תריסר אלפי גמלי של תשורות, ישיבו נא אל לבם, כי לא כעתוני עמים עשירים...״ וכו׳ וכו׳. זאת ראה ״המליץ״ ויתן תשורה: נותן הוא קבוצה של תמונת ״הסופרים, שהשגיאו פעלם ב״המליץ״ במשך ארבעים שנה!״

והתשורה יש לה תעודות הרבה:

ראשונה: לפיים את הקורא על העבר ולקנות את לבו לעתיד... מכללא אתמר!

שנית: לפאר את שלחנם של בני ישראל. בפירוש אתמר!

שלישית (קוראים אנחנו מבין השיטין): לפיים את הסופרים על העבר ולקנות לבם לעתיד לבוא... תחת פשיטי דספרא — כבוד — שוה כסף...

ורביעית (דברי המו״ל בעצמו): קבוצת התמונות תהיה לעדה ״שהמליץ אינו קנין איזו מפלגה של כת בישראל, אלא קנין כל העם!״ וקנין הרבים הוא — רשות הרבים!

ובקבוצה — ארבעים ואחת תמונות... ארבעים יותר אחת — סופרי גדולים, שהשגיאו והאדירו פעלם... והשאר, ואולי בהמון עוד יותר רב, יבא בשנה הבאה...

ההלכו כל הסופרים הללו בצוותא חדא? הנשבעו לשיטה אחת, להשקפת-עולם אחת?

אנחנו יודעים את הערב הרב! ימין ושמאל יפרוצו, קדימה ואחורנית יסעו... ערבוביא תאסף לכל המחנות; אין פה חונה ״על מחנהו, על דגלו״... בלולים יעלו; אלה מודיעים ואלה מכחישים, אלה נשבעים ואלה עורכים מחאות... שיטה מקובצת!..

ואין זה חטא ״המליץ״ ועונו, — גורלו הוא; גורל מ״ע עברי של עם קטן ודל, אשר אם לא יחזיק בו כל הקהל הרב, ונפל; אבל אם יחיה על כתה אחת, על מפלגה אחת בישראל, לא יוציא את שנתו...

וכיון שמכתבי-העתים רשות הרבים הם, כיון שלכל ישראל יש להם חלק בהם — בואו נערים ונעפר בעפר, נודיע ונכתוב הכחשות והזמות, ונחרף, ונערוך מחאות... ואם ידי הנערים תרפינה וחדלו הקולות, והנה קול העורכים הולך מסוף העולם ועד סופו: הביאו מספוא! קוששו קש!

ומה לעשות? הזמנים רעים, ההכנסות מעטות... כנסת ישראל עניה, מנוולת...

ולשוא תתעבר ״הצפירה״ על ״התבן והבר״ בכתבי המודיעים..

לחנם תתחנן: תנו כבוד להעם, שאתם חייבים בכבודו!

בכדי היא מתלבשת קנאה וקוראת: לשם יחוד הרעיון הציוני, לכבוד האומה, ישוב ארץ ישראל... הגידו את האמת (מיפו, מארץ ישראל, מהמושבות, מבתי הספר), ולא תהפוכות, שתקוין בהן נפש הקורא (האמנם?).

כל זמן שהשיטה אינה מחויבת או שהיא ״שיטה מקובצת״, כל זמן שהמכ״ע אינו רשות מפלגה, כל זמן שאין העורך נושא דגל איזו דעה מיוחדת, כל זמן שהוא חי על חשבון כל הקהל ואינו צריך לאורגניזציא של סופרים קבועים, של מודיעים תמידים, כל זמן שאין לו הרצון והיכולת לשעבד בשביל מ״ע שלו סופרים חיים על עטם, אומנים שאינם מראים את אמנותם בכדי להראות, אלא שהם אחראין לכל היוצא מתחת ידם — כל זמן שיהיו הדברים בך, ישלטו בנו המעפרים בעפר לבצעם, לכבודם, לתאותם! ישלטו בנו ״שלשת ככבים״, איזו ״בתולה שתהיה לאשת המנהל״, וכל שוטה ופתי וכל בעל מום רע..

ושוגה היא „הצפירה", בהאמינה כי סוף-סוף תקוץ בהם נפש הקורא . . . כי גם לקורא אין שיטה; רבי לא שנה, ר' חייא מנין? ולכן אין לנו גם „דעת-הקהל"... הקורא התמים שלנו אינו יודע ואינו יכול לדעת מה לקרב ומה לרחק, אינו יודע גם כן שהוא צריך, שהוא מחויב, או שהוא יכול לקרב ולרחק . . . קורא הוא לחטוף את שנתו; נערים מצחקים לפניו — מה טוב, גם הוא יצחק; זה אומר וזה מכחיש ובא הכותב השלישי ומזים את שניהם — חא! חא!

אלה ואלה כזבנים . . .

ומאין תולד לנו דעת הקהל? באיזה בית המדרש, באיזה בית אולפנא תתחדש?

מכתבי-העתים הם בית-הספר להקהל, ואם מכתבי-העתים הם רשות הרבים, אם מאפילים הם בטליתם על כל הדעות וכל השיטות, להוציא רק את האסורים לבוא בקהל על פי דינא דמלכותא, אם שיטת העורכים היא שיטה מקובצת, שיטה רחבה ומלאה — איך תולד, תגדל ותתפתח דעת הקהל?

העורכים פקחים הם ואומרים: שליחי צבור אנחנו, לכל ישראל יש חלק במ"ע שלנו, כמו שיש להם חלק בקיבתנו!

אם איזו דעה או שיטה תמשול בכל הקהל, מוטב, „נשכללנה!", ואם יש חולקים בדבר, ואין החולקין מתי-מעט הבטלים במיעוטם, או יש בהם תקיפי הדור, אז אך שופרות הקהל אנחנו, יבוא פלוני ויתקע, ואלמוני ויתקע! בנוגע לדברים שאינם משותפים לכל הקוראים אין אנו יכולים ואי אפשר לנו להציב גבולות למושגים, לקבוע דברים כמסמרות, לנגוע ביד חזקה... בנוגע לספקות הקהל יכולים אנחנו להטיף אך אמרות טהורות, מזוקקות שבעתים מכל שמץ נגיעה בהענין עצמו, בתוכו . . . או דברים מחוכמים ונעימים, שמשתמשין, לכל הפחות, לתמניא אפי . . . ובכלל — עלינו להתרחק בכל מה דאפשר מן הברי, שמא יתבדה, מן הודאי — שמא אין סופו להתקיים . . עלינו להזהר, שלא תבייש זקנתנו את ילדותנו, ושלא תהיה לנו ילדותנו לרועץ, למזכרת-עון! עת לדבר, אבל עלינו לדבר הרבה מבלי להשמיע כלום, מבלי לומר כלום, או — לומר הן ולאו כבת אחת, לאסור בחבלי נועם את החיוב והשלילה, לזווג בחוט שני של הלצה יפה את ההן והלאו בבת אחת, ולהוציאן לשוק כעובר לסוחר . . . במה שאינו מן המושכלות הראשונות אף לחמורו של פנחס בן יאיר מותר לנו רק ללכת אנה ואנה על הקו המבדיל בין החיוב והשלילה, להתגדר בה„רפיא בידיה" שבין ההן והלאו... בבטן דעה הרה אחת מתרוצצות חמש או שש כתות, ואין אנו יודעים איזו כת תתגבר ותולד... ושמא תלד רוח?.. ולמה נתעבר על ריב לא נדע קצו?

עלינו להיות מרוצים לכל הקהל, לכל בני אדם ולמצוא חן בעיני כל... אסור לנו ללכת בצדי דרכים כהני בריוני, ואף — לדרוך בשביל הזהב שבדו חכמים; מחויבים אנחנו לדרוס כל נקודה ונקודה ברשות הרבים, שבני אדם דשין אותן בעקבן... ועל כן אין אנו חפצים ואין אנו יכולים לזוז ממקומנו...

ואם העורכים אומרים כך (מעצמו מובן בחשאי), מה יאמ התלמידם — הקהל? אם בבית-הספר מורין ערבוביא, אז ערבוביא וערב רב במות העם ואין ברירה, ואין טעם לבחון, ואין דעת הקהל!..

והעורכים אינם יכולים לתקן „עולם" מפני ש„העולם" אינו נותן ביד רחבה ומלאה לתיקון העולם...

העורכים אינם מתעשרים מן הלוחות; הסופרים, המלקקים תחת שלחנם, מתפרנסים כעורבים... ועל כן אך רוח „נדיבים מתנדבים" היא רוח החיה באופני הספרות... והערב הרב מושל, מודיע ומכחיש . . . שלשת כבבים, בתולה נשאת . . . נערים ועוללים . . .

ובמי תלוי הקולר? בכנסת ישראל! בכנסת ישראל, שאינה מקיימת את המצוה מדאוריתא: הענק תעניק... והחזקת בו!

שמא תאמר: אפכא מסתברא?

ירקד נא החתן העורך כנגד כנסת ישראל הכלה, ותרקד היא כנגדו?

מי יודע?

שאלת הסבה והמסובב, שאלה חמורה ומסובבת בכלל, קל וחומר במקום שיש חשש להפסד מרובה...

בדררא דממונא שתי פעמים שתים — שלש או חמש...

אבל כללו של דבר: אין שיטה לעורך, ואין שיטה גם להקהל, ושם שמים מתחלל!

בדברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב מתאוננת „הצפירה" על הבחירות בגליציא . . . באי-דעת בחרו שם אחינו במשנאיהם, העלום לגדולה ונתנו קרדום בידם לעשות שמות בנו . . . „אין אנו יודעים, אם הפסד מרובה ונזק ממשי הסבו לנו אלה, אשר לא כבשו את יצרם הרע הקטן בשביל הרעיון הלאומי הגדול, ומשום בצע כסף או פחד-שוא בגדו בעמם ובחרו באשר בחרו . . . וכן אין אנו יודעים, אם הביאו לנו תועלת מרובה, לו באו בתוך הערב-רב של הנאמנים מעמים אחרים גם מנין או שני מנינים נאמנים עברים... שקול הדעת אומר, שסוף כל סוף היו בטלים במעוטן, וקולם לא היה נשמע. אבל לא על התועלת הממשית העולם עומד, ולא אך הבצע הממשי יבנה! יש כאן שאלת הכבוד! יש כאן חלול השם, חלול כבוד האומה! יש כאן שפלות הרוח..." וגם — נענה אנחנו אבתריה — בגד בוגדים!..

בדברים יוצאים מן הלב כאלה מדברת „הצפירה" על אודות הבחירות בהקהלות . . .

אך מה בצע בדברים היוצאים מן הלב?

מי יכול לאסור על הבוחר בקהלותינו או בגליציא, להתנשא על כל הדעות והשיטות ולעשות מה שלבו חפץ?.. מי למד אותו, שהוא חייב בשיטה, שעליו לחיות בשיטה ולהמית את עצמו עליה? מי הגיד לבן עמא פזיזא, שיש שיטות, שאסור לטהר את השרץ בק"ן טעמים, שאסור להתפלפל ולישב בדוחק, שיש רעיון גבוה מתועלת ממשית, נעלה מהיזק של ממון?

והדרא קושיא לדוכתה . . . — לצפ"ר.

Verlag „Achiasaf". — Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.

חברת אחיאסף.

מפני סבות שאינן תלויות בנו נפסקה באמצע הוצאת הספר הנכבד "תולדות השלמת האדם". הספר הזה בצאתו לאור משך עליו את עיני הקהל העברי כדבר חדש ויקר אשר לא היה עוד בספרותנו, וכאשר חדל לצאת רבו השואלים ודורשים: מתי יחל לצאת עוד הפעם. בהרגישנו את חובתנו לקוראי הספר ובחפצנו לתת לעם תורה שלמה בתולדות הקולטורה האנושית, הוצאנו לאור את

הכרך השלישי

מס' "תולדות השלמת האדם"

מאת יוליוס ליפפערט, תרגם דוד פרישמאן.

תירת תולדות הקולטורא תדרוש ותחקור את פרטי החזיונות בהתפתחות בני האדם והשתלשלותם. בהמשך דורות וזמנים רבים מיום היות האדם על הארץ עד ימי הדורות האחרונים. ובעוד אשר דברי הימים הכוללים ישימו לפנינו: בלתי את הקורות והמאורעות כשהם לעצמם, יברר לנו ס' תולדות השלמת האדם או הקולטורה גם את הסבות אשר הולידו את הקורות והמאורעות ההם. ס' תולדות הקולטורה מתחיל מהזמן בטרם החלה התקופה ההיסטורית ומתאר לפנינו את האדם הקדמוני בכל פשטוהו וגסותו ועד עלותו על המדרגה שהוא עומד עליה כיום הזה. כל סדרי חיי האדם מני אז ועד הנה יעברו לפנינו. דירת האדם, ארחות חייו, מלבושיו, כליו וחפציו, אכלו ומשקהו, מנהגיו ומשפטיו דבר יום ביומו, חקותיו ותורותיו, אמונתו ודתו, השקפותיו ואמונותיו הטפלות, דמיונותיו והזיותיו אשר היו לו בכל זמן וזמן, וגם הסבות אשר המריצו את האדם לשנות ולהחליף את כל אלה. כן יעברו לפנינו כבמחזה זמנים ותקופות שונות: זמן האבן המתכת וכו' עד כי נגיע אל התקופה ההיסטורית; ארצות שונות ועמים שונים: ארץ חינה, הודו וארם נהרים, כנען ומצרים, יון ואיטליא ועד כי נבוא אל פרקי הקולטורא אשר עברו עליהם גויי אירופה למן הימים ההם ועד היום הזה.

אך למותר הוא לדבר ע"ד חין ערך הספר תולדות הקולטורה בכלל וע"ד ספרו של ליפפערט היוצא על ידינו בפרט, כי נודע ומהולל שמו בכל הלשונות אשר נעתק אליהן, ואיננו צריך לעדותנו. גם ההעתקה אשר נעשתה בידי אמן נפלא כדוד פרישמאן מצטינת בסגנונה ונעמה. בכלל עמל המתרגם להסביר ולבאר כל דבר ודבר ויבחר בלשון חכמים פשוטה וקלה, צחה ומדויקה.

וזה תוכן עניני הכרך השלישי בקצרה:

התפתחות סדרי החיים בתוך המשפחה הראשונה.

שני פרקים (צד 1—28): המשפחה הראשונה וצורותיה, ראשית השתנות סדרי החיים, ההגבלות הראשונות בדרכי האישות, מופתים על פי השבטים הפראים בדורותינו, מופתים על פי מנהגי עבודת הקדש, מנהגים שונים אצל שבטים שונים.

צורות החברה בתקופת זכות האם.

ארבעה פרקים (29—92): מושג ממשלת האם והגבלתו, ברית נשואין, משפט הנשים אצל שבטי ההודים הצפוניים, ישן וחדש, גבורת מלחמה וממשלת נשים, ראשית התפתחות נשואי חוץ, סימני ממשלה של נשים, התפתחות ספורי האגדות, חובת המגן המוטלת על האיש, תפיסת בית נבדלת ונפרדת, חלוקת העבודה אצל העסקימים, על אדמת גרמניה.

התחלת ממשלת הגברים וזכות האב.

ארבעה פרקים (93—164): התחלת ממשלת הגברים וזכות האב, הוראות שונות למושג "אב", סדרי חברה חדשים, מושג שם "משפחה", סדרי חיי הרועים הנודדים וסדרי חיי בני הגזע האדום, קנין הבעל, [מיני נשיאים שונים, אופנים שונים של נשואי חוץ, נשיאים על פי גזל, החותנת והחתן, תשמיש וחזקה, השפעה על זכות האב, נשואים על פי קנין, קנין הנשים אצל היהודים, בני-שם המערביים ובני הגזע האדום, ספר הכריתות וערכו, קנין, משיכה וחזקה, נשואי קנין אצל הסלוים, "נשואים של חירות" אצל הרומאים, טהרת המדות אצל הפנויה ואצל הנשואה, אמצעים לשמירת האשה, ההסגר, הפנויה אצל שבטים שונים, אגודות החתון, בני יעקב ובני שכם, אגודת החיתון אצל הרומאים, חתון אצל הברהמנים, הרומאים והיונים, מנהגים שונים ומקורם [illegible]

ראשי מנהגים של חגי החתונות והנימוסים הנלוים עליהם.

שני פרקים (165—191): סעודה של חתונה, אמונות הרוחות והאלים שבבית, פדיון הבת, הכלה ביציאתה והכלה בכניסתה, נטיעת עצים ואשרות, מנהגי קנין חזקה, תקיעת כף, הדריכה על הרגל, גזיות השערות וכסוין, ערבוב דם.

המעונות והבתים.

שלשה פרקים (192—242): מקום האש, ציוני חול וקדש, אבן ישראל ורועה האבן הזאת, קברים ובתי מקדש ואחוזות ארץ, מלאכת הבנין אצל הפיניקים ואצל בני שם ואצל המצריים, בנין האולם אצל היונים, "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", הבית הסגור, הבנין העגול ברוב ארצות אירופא. שרידי הבנינים בטרויא, בית הלשכה וחדרי המשכב אצל היונים, המזבח, "גומץ לקרבנות", בית המקדש בירושלים, מזבח הקטרת, שלחן, לחם הפנים והמנורות בתור פסיעה לפנים, קברות המלכים בתוך המקדש, האטריום הרומי, ספסל, מטה, ארון ושלחן בתור דבר אחר, התפתחות הבית בכפרים והתפתחות הבית בערים, התפתחות מלאכת הבניה והשפעותיה על סדרי החיים, הבית בתור נחלת גבר.

תשמישי מיני מתכת והשפעותיהם.

שני פרקים (243—266): אחרות האדם כפי שהיתה וכפי שתהיה, מיני המתכת והאיש והאשה, חלוקת העבודה, חרשת הברזל אצל הפיניקים, המצריים והאשוריים, החרשים אצל בני ישראל, מיני מתכת שונים, איך הגיעו בני אדם למלאכת ההתכה? מלאכת הברזל באירופא, העטרוסקים והמתכת, מי המציא את הנחשת המוצהב? הנחשת המוצהב אצל עמים שונים, המתכת ותאות הקישוט.

התפתחות עבודת הקדש ומושגי האמונות.

שלשה פרקים (267—310): עבודת הקדש המונעת והעוצרת והשתלשלותה, האדם הטבעי ויחוסו להמתים, תענית ושבת, מנהגי אבלות, תחבולות להבריח את הרוחות הרעות, המים בתור תרופה, האש בתור שמירה מן המזיקים, מלחמת הדת והפרנסה, עבודת הקרבנות, מושג האלהים, רבוי האלהים אצל היונים, התפתחות אחרית האלהים אצל בני ישראל, אלהים שונים, עבודת אבות, שרפת המתים, יחוס מפלגות של אלים, הוית האדם לאלהים, נקבות בתור אלילים, אמהות קדושות וממשלתן, הודו ואלהיה, האלהים והתפתחות סדרי החברה, שמות אלהים, התפתחות האגדות, היונים ויחוסם למושגי האלהים, מושגי האלהים אצל הרומאים.

האדם וגופו ביחוסו לעבודת-הקדש.

שלשה פרקים (317—368): האלמנה ואלמנותה, קרבנות אדם, קניבליות, היחס שבין אכילת בשר האדם ועבודת הקדש, סימני אנתרופופגיא אצל העמים הנאורים. אכילת בשר הילדים אצל שבטים שונים, האנתרופופגיא נמצאה בהכרח אצל כל אומה ומדינה, אנתרופופגיא בתור קרבן אדם, קרבן אדם אצל שבטים שונים. המצריים וקרבן הילדים, קרבן הילדים אצל הפיניקיים ואצל בני ישראל. עלילת דם על יהודים ונוצרים, פדיון הבן אצל שבטים שונים, עקדת יצחק, קרבן פסח, אות בריות, מילה, פדיון על ידי דם, לוים במקום בכורים.

דמיונות עבודת הקודש לפי תקוני סדרי החברה.

שלשה פרקים (369—412): תשמישי הדם בכלל, מנהג "כריתת הראש", האבל הרג נפש, הקפת פאת הראש ופאת הזקן לסימן אבלות, שרט לנפש, זריקת אפר על הראש, דם הברית אצל עמים מתוקנים, אצל הרומאים, בני ישראל ודם הכרית, דעת הרמב"ם, שאלת הדם במדרגת ממשלת האב, המילה, אות ברית קדש וזמן העשיתו, גר שמתגייר, מנהג כרית קדש אצל שבטים שונים, העבדים ואזנם הנרצעת, אלהי הנכר והנזמים, כתבת קעקע אצל שבטים שונים, קדושת הרצועה אצל הפרסים, תפילין וציצית, ברית קדש אצל היונים, המיסטריות אצל היונים, "בעלי סיד" אצל היונים, ברית קדש אצל הרומאים, שרידי אותות אצל הגרמנים, החגורה והקרחת, התפתחות אגודת ברית והשפעתה על סדרי החברה, ראשית השלום, התרחבות תחומי השלום, שלום אלהים, שלום המלך ושלום הארץ.

Товарищество „Ахіасафъ", Варшава.

יצא לאור

אוצר לשון חכמים

יכיל שפעת דברי חפץ שנאמרו מפי רז"ל בהלכות ואגדות, נאמיהם וחידותם, משליהם ומשלי העם, המפוזרים בש"ם בבלי וירושלמי, בספרא וספרי, בתוספתא ובמכילתא, באבות דרבי נתן ובפסיקתות ובמסכתות הקטנות, במדרשי רבה ותנחומא ובשאר המדרשים וגם בזהר ותקוני הזהר. — כלם נקבצו ובאו הנה מסודרים על פי אלפא ביתא ומסומנים בציוני המספר עם מראה מקומות, מקורם ומוצאם ותרגום המלות הזרות מלשונות יון ורומי. גם נתוספו להרבה מאמרים דוגמאות מן משלי הרומאים, הצרפתים, האשכנזים, הרוסים והפולנים ככתבם וכלשונם, ועל כל אלה נוסף גם באור קצר מספיק והערות מועילות להבנת כמה מאמרי רז"ל

מאת קלמן אביגדור פערלא.

נמצא להמכר אצל "חברת אחיאסף", ווארשא.

מחירו 1,50 רו"כ, עם פארטא 1,70 רו"כ.

Издательство „Ахіасафъ" Варшава.

1901 **השלח** 1901

מכתב־עתי חדשי למדע לספרות ולעניני החיים

שנה רביעית

יוצא לאור בכל חודש כמאז מן יאנואר 1901

המו״ל: חברת אחיאסף. העורך: א. גינצבורג.

„השלח" במשך שנות קיומו קנה לו מקום נכבד בספרותנו, וכל טובי הקוראים העברים כבר יודעים את מהותו, את צורתו המוסרית והספרותית, את רוחו הכללי ואת השקפותיו היסודיות. על כן די לנו לאמר, כי „השלח" יהיה גם בעתיד מה שהיה עד כה, לא ישונה ולא יתחלף, זולתי בדבר אחד שצרכי השעה דורשים לעשותו, כי בעת הזאת, שהתעוררות הלבבות הולכת וגדלה והתשוקה מתחזקת בעם, להבין את כל הנעשה בקרבו — יקדיש „השלח" מקום יותר רחב לחלק הפובליציסטיקא והבקורת וישתדל יותר לתת לקוראיו השקפות נכונות על החזיונות החשובים בהתפתחות חיינו וספרותנו בהוה. אולם גם חלק הספרות היפה — ספורים ושירים — והענינים המדעים לא ינרע, כי אם יגדל בטובו וערכו.—

תנאי החתימה על „השלח" ברוסיה: לשנה 6 רו״כ. לחצי שנה: 3 ר׳. באוסטריה־אונגריה לשנה 16 קראנען; באשכנז 13 מארק; בשאר ארצות 17 פראנק; בארץ ישראל 15 פראנק. לחצי שנה הצי המחיר הנ״ל. לרבע שנה לא תתקבל החתימה על „השלח" לבד.

להחותמים על מכה״ע „השלח" ו„הדור" ביחד

יוזל המחיר בשני רו״כ

וישלמו: ברוסיה לשנה 10 רו״כ, לחצי שנה 5 רו״כ, לרבע שנה 2,50 ר׳. באוסטריה־אונגריה 25 קראנען, באשכנז 20 מארק, באנגליה 20 שילינג, בשאר ארצות 27 פראנק, בא״י 25 פראנק, לחצי שנה חצי המחיר הנ״ל, לרבע שנה רבע המחיר הנ״ל.

הנחה לחותמי „השלח" ו„הדור"

החותמים על מכה״ע „השלח" ו„הדור" ביחד או על אחד מהם יוכלו להשיג ספרי הוצאת „אחיאסף" הרשומי מטה, כלם או חלק מהם, בחצי מחירם, וכל אחד מחותמי „הדור" ו„השלח" החפץ ליהנות מההנחה ולהביא אל ביתו ספרים יקרי הערך במחיר מצער, ישלה מחירם כפי המחיר הרשום בזה (היינו בנכיון 50% ממחיר הקצוב בקטלוג) בהוספת דמי הפארטא. כל אחד מהספרים אפשר להשיג ג״כ מכורכים בכריכת בד מהודרה, ועבורה יש להוסיף עוד 20 קאפ בעד כל כריכה.

ואלה המה הספרים ומחירם לחותמי „הדור" ו„השלח":

	לקונים אחרים		לחותמי „הדור והשלח"
ר׳ יהודה הלוי, כ״ח	98 ק׳	(פארטא 10)	50 קאפ׳
ר׳ אברהם בן עזרא, כ״ח	112 „	12 „	55 „
לקוטי קדמונים (ר׳ האי גאון, ר״ש שרביט הזהב, ר׳ דונש בן לברט)	42 „	6 „	20 „
ר׳ יהודה אלחריזי תחכמוני	138 „	14 „	70 „
החנוך, ספענסער	91 „	12 „	46 „
מכתבים ע״ד הספרות ד. פרישמאן	50 „	4 „	25 „
מגלת ספר, ר״י עמדן	1— „	12 „	50 „
התורה והחיים בימי הבינים, ד״ר מ. גידעמאן, שלשה חלקים	390 „	44 „	185 „
ירמיה הנביא, פראפ׳ לאצארוס	40 „	6 „	20 „
ר״י ליפמאן צונץ, ש. פ. ראבינאוויטש	160 „	18 „	80 „
דעת אלהים, דר. ש. ברנפלד, חמשה ספרים	275 ק׳	(פארטא 26)	140 קאפ׳
ספרות ישראל, פרופ׳ מ. שטיינשניידער, ארבעה ספרים	195 „	20 „	100 „
תולדות שי״ר, דר. ש. ברנפלד	80 „	10 „	40 „
דרך תשובה, צלפחד בר חושים התוהה	25 „	4 „	15 „
דרך לעבור גולים, מ. לילענבלום	75 „	8 „	40 „
לקורות היהודים ברוסיא ופולין, בן-ציון כ״ץ	50 „	6 „	25 „
מיכאל זקש, ד״ר, ש. ברנפלד	75 „	8 „	50 „
תולדות הריפורמציון הדתית, כ״ח, דר. ש. ברנפלד	125 „	16 „	65 „

הנחה מיוחדת לחותמי „הדור"

מלבד הספרים המנויים למעלה, יוכלו להשיג רק חותמי „הדור" לבדם את ספרי הוצאת אחיאסף הרשומים מטה למקחים נמוכים מאד, שהם כדי שליש המחיר הקצוב, ואלה הם הספרים:

	המחיר הקצוב		לחותמי הדור
דניאל דירונדה, עליוט תרגום פרישמאן	168 ק׳	(פארטא 16 ק׳)	60 ק׳
בירניקה, שומאכער	170 „	20 „	75 „
אפרים קוה, אויערבאך	63 „	10 „	25 „
דין והשבון, טריוואש	28 ק׳	(פארטא 6 ק׳)	14 ק׳
הגיתו החדש, דר. הירצל	40 „	6 „	20 „

כתבת „הדור" ו„השלח":

ИЗДАТЕЛЬСТВО „АХІАСАФЪ", ВАРШАВА. VERLAG „ACHIASAF", WARSCHAU.